

انعکاس سخنرانی‌های سه نامزد ریاست جمهوری (خاتمی، توکلی، جاسبی) در روزنامه‌های نوروز، رسالت و آفرینش

سید محمد مهدی زاده*

چکیده

مقاله حاضر برگرفته از پژوهشی است تحت عنوان «انعکاس سخنرانی‌های سه نامزد ریاست جمهوری» یعنی خاتمی، توکلی و جاسبی در روزنامه‌های نوروز، رسالت و آفرینش در هشتمین دوره انتخابات ریاست جمهوری، که در سال ۱۳۸۰ ه. ش توسط نگارنده صورت گرفته است.

پژوهش، با هدف تعیین مضامین و نظام معانی گفتارها و شعارهای نامزدهای فوق‌الذکر و بیان تفاوت‌ها و (یا) شباهت‌های بین آن گفتارها، به روش تحلیل محتوای کمی صورت گرفته است. برخی از مهم‌ترین نتایج به دست آمده از پژوهش حاکی از آن است که خاتمی مجدداً بر همان گفتمان و نظام معانی مردم‌سالاری، توسعه سیاسی، آزادی و جامعه مدنی پای می‌فشارد اما رقبای وی (توکلی و جاسبی) که فاقد یک گفتمان و نظام معانی جدید بودند، تنها با استفاده از بعضی مفاهیم و واژگان گفتمان خاتمی در کنار عناصر و مؤلفه‌های گفتمان ارزشی پرورده در جنگ و گفتمان سازندگی، استراتژی تبلیغاتی خود را تدوین نمودند.

همچنین به نظر می‌رسد، توکلی و جاسبی ضمن منفی نشان دادن دوران اول ریاست

جمهوری خاتمی، تلویحاً و تصریحاً سعی در القای این تفکر داشتند که دولت خاتمی دستاورد مثبت و مطلوبی برای کشور به دنبال نداشته است؛ ولی خاتمی ضمن دفاع از اقدامات و موفقیت‌های دولت خود و اذعان به وجود نارسایی‌ها، چشم‌انداز امیدوارکننده‌ای برای آینده کشور ترسیم نمود.

کلیدواژه

گفتمان، انتخابات، توسعه سیاسی، عدالت، رفاه اقتصادی.

۱- مقدمه و موضوع تحقیق

در آستانه هر دوره انتخاباتی، احزاب، گروه‌ها و کاندیداها، ضمن بیان ابعاد سیاست‌ها و برنامه‌های آتی خود به منظور اداره کشور در عرصه‌های اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و... به طرح ایده‌های خود می‌پردازند که با تحلیل و تعیین مضامین، مفاهیم و گزاره‌های این سخنان می‌توان نظام معانی یا گفتار کانونی اندیشه ایشان را شناسایی کرد. زیرا عرصه تبلیغات انتخاباتی، به نوعی عرصه رقابت و چالش گفتارها و نظام معانی مختلف و حتی متضاد به منظور اداره و پیشبرد امور کشور به‌شمار می‌رود. هر گفتار و نظام معانی متشکل از مفاهیم و موضوعاتی با پایگاه فکری خاص خود است. از آن‌جا که گفتارها انسدادناپذیرند، مرزهای گفتاری (گفتمان) کاملاً شفاف و متمایز نیست، به این معنا که هر گفتار از مضامین و شعارهای گفتار رقیب بهره می‌برد و آن را در چارچوب نظام معانی خود باز تعریف و تثبیت می‌نماید.

انتخابات دوره هشتم ریاست جمهوری در ایران، از یک‌سو محملی مناسب برای طرح ایده‌ها و اندیشه‌های گوناگون خاتمی و نیز رقبایش توکلی و جاسبی به منظور اداره بهتر جامعه و اصلاح ساختار آن و از دیگر سو به فراندوم گذاشتن تلویحی «برنامه و ایده اصلاحات» و نظام معانی جنبش دوم خرداد ۱۳۷۶ ه. ش بود. در مطالعه حاضر، این ایده‌ها و برنامه‌ها در قالب مفاهیم، موضوعات و گزاره‌ها، به روش تحلیل محتوا توصیف، مقایسه و تحلیل شده است. از انتخابات ریاست جمهوری در سال ۱۳۷۶ ه. ش، نظام معانی برانگیزاننده جنبش دوم

خرداد سه دوره مهم را پشت سر گذاشت:

در دوره نخست، (زمان انتخابات) شعارها و معانی در اوج و درخشش قرار داشتند و شعارها برحسب توفیق در برانگیختن تداعی، قادر بودند تصور خیال‌انگیز پایان یافتن کنترل‌های سیاسی و اجتماعی و فرهنگی و مداخله در عرصه خصوصی را برانگیزند.

در دوره دوم که از زمان شروع به کار رسمی دولت خاتمی آغاز شد، شعارها و معانی تولید شده به بهای برانگیختن مشاجرات تند در عرصه سیاست امکان دوام و بقا یافتند. در این شرایط معانی توانستند در فضای پرحرارت مشاجرات سیاسی، همچنان امکان تداعی‌کننده خود را حفظ کنند.

در دوره سوم که آغاز آن با تنگ شدن عرصه مشاجرات سیاسی، توسط رقیب صورت پذیرفت، شعارها و معانی تولید شده، بازار طبیعی تولید و توزیع و مصرف خود را از دست دادند. امید به توفیق زودهنگام از دست رفت؛ و ضروح مضامین برخی از شعارها به ابهام بدل شد، برخی جابجایی‌ها در اولویت‌گذاری‌ها رخ نمود و...، لذا شعارها و معانی تولید شده در دوم خرداد ۱۳۷۶ ه. ش گرچه هنوز به کلی جامه عمل نپوشیده‌اند، اما تا حدود قابل توجهی به این مرز نزدیک شده‌اند.

وجود نه رقیب در برابر خاتمی و طرح موضوعات و مطالب عدیده و بعضاً نقدهای تند و گزنده از زبان بعضی از آن‌ها درباره عملکرد دولت در چهار سال ریاست جمهوری خاتمی، بیانگر شکاف دوگفتار در عرصه قدرت و نحوه اداره حکومت و جامعه بود. از ویژگی‌های تمایزبخش اظهارات و گفتارهای کاندیداهای رقیب اصلاحات در هشتمین دوره انتخابات ریاست جمهوری در مقایسه با انتخابات سال ۱۳۷۶ ه. ش این بود که در دوره هفتم، گفتارها و ایده‌های آقای خاتمی با موضوعات محوری جامعه مدنی، حقوق شهروندی، توسعه سیاسی، مردم‌سالاری، قانون‌گرایی و... به نوعی مغایر با ارزش‌ها و باورهای دینی و انقلابی قلمداد می‌شد اما در این دوره، رقبای خاتمی با توجه به اقبال مردم از دیدگاه‌ها و شعارهای خاتمی، در صدد بهره‌برداری و مصادره مطلوب آن شعارها به نفع خود و نیز ناکارآمد جلوه دادن دولت در تحقق آن‌ها بودند. اگرچه رقبای جدی خاتمی در طیف‌های سیاسی مخالف، سعی در ترسیم خطوط متمایزکننده در مقابل گفتمان خاتمی برای هویت بخشیدن به جناحی که به آن منتسب بودند داشتند.

پرسش اصلی پژوهش این بود که گفتارها و شعارهای خاتمی و نیز رقبای وی (توکلی و جاسبی) حاوی چه مضامین و نظام معانی بود؟ به عبارتی، دو طیف رقیب، در حوزه سیاست، اقتصاد، فرهنگ و اجتماع چه ایده‌ها، برنامه‌ها و شعارهایی را طرح کردند و به رأی مردم گذاشتند؟

۲- مبانی نظری

۲-۱- گفتارها (گفتارها)ی سیاسی در ایران

مبانی نظری پژوهش را گفتارها (گفتارها)ی سیاسی مسلط در ایران پس از انقلاب اسلامی تشکیل می‌دهد؛ به این معنا که واژگان و مفاهیم، موضوعات و گزاره‌های اساسی سخنان سه کاندیدای ریاست جمهوری دوره هشتم یعنی آقایان خاتمی، توکلی و جاسبی در قالب و بستر یکی از این گفتارها، جای می‌گیرد و یا به نوعی از هر یک از گفتارها (به فراخور و براساس نیاز)، به منظور تعریف و تثبیت هویت خود بهره می‌گیرد. پرواضح است که هر گفتار، حاوی مجموعه احکام، مفاهیم و قواعدی است که به زندگی سیاسی سامان می‌بخشد. از آن‌جا که ایدئولوژی و فرهنگ گروه‌های حاکمه در درون گفتارهای بزرگتر ریشه دارد، شرط تحول آن‌ها، تحول در همین گفتارهاست.

«لاکلا» و «موفه» می‌نویسند همه پدیده‌ها و اعمال، گفتارهایی است. به عبارتی، هر چیز و هر فعالیتی برای معنا دار شدن باید بخشی از گفتارهایی خاص باشد. این بدان معنا نیست که هر چیزی باید گفتارهایی یا زبانی باشد، بلکه منظور این است که هر کنشی برای فهم پذیر بودن باید بخشی از چارچوب معنایی وسیع‌تری به‌شمار آید.

مبنای نظری این نوع برداشت از گفتار برگرفته از ایده زبان‌شناسی ساختگرای سوئیسی، «فردینان دو سوسور» است. از دیدگاه سوسور زبان، نظامی از تفاوت‌های صوتی است که در آن هویت کلمات کاملاً نسبی است. زبان صرفاً وسیله‌ای برای بازیابی معنا نیست بلکه خود تشکیل‌دهنده معناست... زبان و گفتار کرداری است که به واسطه آن، شیوه زندگی و معانی خاصی در جهان تحقق و تعیین می‌یابد.

از دیدگاه «فوکو»، گفتار را می‌توان چارچوبی معرفتی یا نظامی بیانی دانست که دارای

ماهیتی زمان‌مند و تاریخ‌مند و زنجیره‌ای از مفاهیم و گزاره‌های اساسی است. براساس دیدگاه «کرس»، گفتمان‌ها، نظام‌های معنایی است که در درون نهادهای خاصی جای گرفته و این نهادها، خود در واکنش به ساختارهای بزرگ‌تر اجتماعی به وسیله ایدئولوژی‌ها رقم می‌خورد. از این رو، سطح خرد این تحلیل، متن و سطح کلان آن، ساختار بزرگ‌تر اجتماعی است. در حوزه سیاست کردارها، نهادها و سازمان‌های سیاسی، خود جزیی از صورت‌بندی‌های گفتمانی است. گفتمان‌ها یا نظام‌های معانی خاص، اشکال خاصی از کردارها، هویت‌ها و فعالیت‌ها را ممکن می‌سازد و خود به واسطه برخورد نیروها و عملکرد قدرت تولید می‌شود و تغییر می‌یابد.

با این توصیف، عرصه سیاست و انتخابات از جمله در کشور ما، تنها میدانی برای مبارزه و رقابت جهت احراز پست اجرایی و یا قانونگذاری نیست بلکه مهم‌تر از آن، عرصه رقابت بین ایده‌ها، گفتمان‌ها (گفتارها) و نظام معانی در حوزه سیاست و قدرت، اقتصاد، فرهنگ و... و به داوری و رأی مردم گذاشتن این گفتمان‌ها (گفتارها) در قالب انتخابات است. فضای عمومی کشور پس از پیروزی انقلاب اسلامی شاهد ظهور و تثبیت گفتمان‌ها و نظام معانی گوناگونی است که تحت تأثیر شرایط و واقعیت‌های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی در عرصه داخلی و بین‌المللی و در مجموع متأثر از دوران خود است. حسین بشیریه در کتاب *جامعه مدنی و توسعه سیاسی در ایران*، گفتمان‌های غالب در دوران استقرار نظام جمهوری اسلامی را چنین دسته‌بندی می‌کند:

۲-۱-۱- گفتمان (گفتار) سنت‌گرایی ایدئولوژیک

زمینه پیدایی این گفتمان، گسست جامعه سنتی در نتیجه نوسازی در عصر پهلوی و ظهور جامعه توده‌وار در این دوران است. در این شرایط، نیاز به همبستگی، زمینه توسل به سنت‌ها و ایدئولوژیک کردن سنت و مذهب را فراهم آورد. این گفتمان در پی ایجاد هویت خاصی برای فرد بوده است که به‌ویژه با هویت‌سازی گفتمان مدرنیسم ایرانی و نیز تا حدی با هویت‌سازی گفتمان پاتریمونیالیسم تفاوت داشته است. گفتمان سنت‌گرایی در ایران از عناصر نظریه سیاسی شیعی،

از برخی وجوه پاتریمونیالیسم سنتی ایران و برخی وجوه مدرنیسم تشکیل شده است. این گفتمان از حیث عناصر تشکیل دهنده، گفتمان پیچیده‌ای است و برخی از دیدگاه‌های سنتی را از حیث مسائل حاکم در عصر مدرن بازسازی می‌کند. ضدیت با لیبرالیسم غربی و سنت روشنگری و تأکید بر بسیج توده‌ای و نخبه‌گرایی، اطاعت و انضباط و همبستگی براساس هویت مذهبی از عناصر اصلی آن به‌شمار می‌رود. این گفتمان در واکنش به فرایند فروپاشی همبستگی سنتی و توده‌وار شدن جامعه در عصر پهلوی پدیدار شد و درصدد بود تا امنیت از دست رفته دنیای سنتی را با بسیج توده‌ای و عرضه ایدئولوژی فراگیر جبران نماید. گفتمان سنت‌گرایی ایدئولوژیک با تأکید بر هویت، انضباط، رهبری، عظمت اسلام و همبستگی عمومی، تسلاپی برای وحشت ناشی از دنیای بی‌روح سرمایه‌داری به‌دست می‌داده است. این گفتمان در مقابله و مقایسه با گفتمان مدرنیسم، با اندیشه‌هایی که مبانی جامعه مدنی را تشکیل می‌دهد، در تضاد است.

۲-۱-۲- گفتمان (گفتار) دموکراتیک جامعه مدنی

این گفتمان که ریشه در انقلاب مشروطیت دارد و در انتخابات ریاست جمهوری سال ۱۳۷۶ (ه. ش) نیز یک‌بار دیگر تجلی یافت، مجموعه پیچیده‌ای است که از عناصری چون سنت قانونگرایی مشروطیت، سنت آزادخواهی نهضت ملی و قرائت دموکراتیک از نظریه سیاسی شیعه فراهم آمده است.

ظهور گفتمان جامعه مدنی در ایران، محصول تحولات داخلی و جهانی است. تجربه انقلاب اسلامی ایران و مقاومت‌هایی که گفتمان سنت‌گرایی برانگیخت، موجبات تجدیدنظرهای آشکار و پنهان در برخی آرمان‌ها و در نتیجه در نگرش گروه‌های حاکمه را پدید آورد. با تعدیل شرایط ساختاری بسیج توده‌ای که خود از عوامل مؤثر در شکل‌گیری آرمان‌های بلند بود، گرایش به واقع‌بینی سیاسی مجال بیشتری یافت. تحول نسل‌ها و شرایط فرهنگی اواخر قرن بیستم نیز زمینه مساعدی برای پذیرش آرمان‌های جدید سیاسی فراهم آورد. البته فروپاشی تجدد سازمان‌یافته و ظهور موج سوم تجدد و گرایش به دولت محدود و بحث از جامعه مدنی در

سطح جهانی و منطقه‌ای، بر تکوین گفتمان جدید جامعه مدنی در ایران بی تأکید نبوده است. براساس تقسیم‌بندی دیگری، گفتمان‌های سیاسی مسلط در ایران پس از انقلاب اسلامی در سه گونه متمایز جای می‌گیرد: «گفتمان (گفتار) سیاسی پرورده در جبهه‌های جنگ»، «گفتمان (گفتار) سازندگی» و «گفتمان (گفتار) اصلاحات و توسعه سیاسی».

۲-۱-۳- گفتمان (گفتار) سیاسی پرورده در جبهه‌های جنگ

گفتار جنگ، گفتار مرگ و زندگی بود و شهادت و جانبازی را برانگیخت. این گفتار البته از الگوی گفتاری سامان‌بخش انقلاب اسلامی جدا نبود. اما در مقایسه با آن، الگوی دموکراسی و آزادی از دایره گفتار بیرون مانده بود و گفتار عصر ترقی نیز که در حاشیه گفتار انقلاب بعضاً رخ می‌نمود به کلی رخت بر بسته بود. گفتار جاری در جبهه‌های نبرد تهرنگی از معارضه‌جویی با طبقات فرادست اجتماعی را به همراه داشت، اما به معنای دقیق کلمه الگوی عدالت نیز حضور درخور توجهی در گفتار جنگ به خود اختصاص نداده بود. به این ترتیب می‌توان گفت که گفتار جاری در جبهه‌های جنگ یک سامان تک‌ذهنی بود و تنها از الگوی عصر ظهور، ارتزاق می‌کرد. شاید بتوان گفتار پرورده در جبهه‌ها را ادامه گفتار انقلاب دانست، با لحاظ کردن این تفاوت که گویی انتظار درخشش نتایج انقلاب در داخل کشور که از فردای پیروزی انتظار آن می‌رفت، اینک به نقش‌آفرینی شگفت انقلاب در صحنه جهانی، تغییر موقعیت داده بود. تغییر موضع دید از شرایط داخلی به شرایط بین‌المللی، اجزای معطوف به تحولات داخلی را در دایره گفتاری، ناکارآمد می‌ساخت. از این امتزاج، تنها الگوی عصر ظهور برای معنا بخشیدن به یک رسالت جهانی می‌توانست نقش‌آفرینی کند. به این ترتیب رویکرد چندذهنی انقلاب به یک رویکرد تک‌ذهنی تغییر یافته بود.

بر اساس این، وجه تک‌ذهنی جوهر زندگی عبادت در راه خدا و مهم‌ترین مصداق عبادت، رزم و دفاع از ارزش‌های الهی است.

اعتبار گفتار جنگ، تحت تأثیر دو عامل مطلوبیت و توفیق در عمل بود. تا زمانی که عراق به مثابه نیروی متجاوز، بخش‌های مهمی از خاک ایران را در اختیار داشت، جنگ حتی اگر ناکام می‌ماند، در افکار عمومی مطلوبیت داشت. قرین شدن این مطلوبیت با توفیق در عمل، سبب

شد که جنگ جذابیت فوق‌العاده‌ای برانگیزد، در حدی که بتواند گفتار سامان‌بخش به نظم سیاسی باشد. با بیرون راندن نیروهای عراقی از خاک ایران، مطلوبیت جنگ به خودی خود موضوع مناقشه برخی قرار گرفت. اما دامنه این مناقشات تا زمانی که ایران مستمراً در جبهه‌ها توفیق حاصل می‌کرد، چندان گسترده نبود. با کاسته شدن از توفیقات ایران در عرصه‌های نبرد، به تدریج جنگ عامل مناقشات صریح ضمنی در سطح کشور گردید.

گفتار پرورده در دوره جنگ با پایان یافتن جنگ، خواهان پاس داشتن ارزش‌های «دفاع مقدس» بود. حاملان این گفتار در صدد سامان بخشیدن به نظم اجتماعی بر اساس آن ارزش‌ها بودند و شهر را بی‌بهره از چنان ارزش‌هایی تحمل نمی‌کردند. کم‌اعتنایی خانم‌ها به حجاب اسلامی، نوع روابط پسران و دختران، طرح برخی ارزش‌های دنیامدار در تبلیغات بازرگانی، به صحنه آمدن برخی آثار هنری که با چنان ارزش‌های مقدسی بیگانه بودند، میل به ثروت‌اندوزی در میان اقشار شهری و شنیده شدن صدای روشنفکران و به صحنه آمدن برخی نشریات با جلوه‌های ظهور و... اموری بودند که بسیجی و رزمنده جبهه‌ها در سال‌های پایانی جنگ آن‌ها را تحمل کرده و به دلیل اشتغالات جنگی دم برنیاورده بود. اینک با پایان یافتن جنگ، این فرصت پدیدار می‌شد که شهرها به لباس این ارزش‌های مقدس پوشیده شوند.

در مقابل، گفتار دیگری که در سال‌های پایانی جنگ ظاهر شده و ادامه آن را نامعقول شمرده بود، اینک پایان جنگ را فرصتی برای طرح خود می‌یافت. پایان جنگ را نشان پایان یافتن عمر گفتاری به حساب می‌آورد که از نظر آن گفتار، نامعقول و سبب عقب‌ماندگی کشور شده بود. به این ترتیب، پایان جنگ، نقطه عزیمت دوره‌ای تازه در بروز چالش‌های گفتاری در کشور بود.

۲-۱-۴- گفتار (گفتار) سازندگی

کشور با ریاست جمهوری آقای هاشمی رفسنجانی و پس از رحلت رهبر و بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران، وارد دور تازه‌ای شد. آقای هاشمی با نام «دوره سازندگی» این دوره را عنوان‌گذاری کرد و فاصله‌گیری از دوره جنگ را پیش چشم قرار داد.

دوره مذکور دوره ظهور سامان گفتاری تازه‌ای به نام «گفتار سازندگی» بود. عرصه‌ای را که ایشان گشودند، عرصه نیروهای متخصص، تحصیل‌کردگان دانشگاه‌ها، طبقات صاحب ثروت، بنگاه‌های

تولیدی و... بود. در فضای ذهنی که هاشمی رفسنجانی تزسیم نمود، رزمندگان تکریم و تقدیس می‌شدند، اما بیشتر در نقش آثاری از یک دوره پشت سر گذاشته شده و پرافتخار بودند. دوره آقای هاشمی رفسنجانی ظرفیت کافی برای تبلور بخشیدن به گفتار عقلانی پس از جنگ را از خود نشان نداد و برای صورت عقلانی بخشیدن به امور، آنچنان که روشنفکران و جوانان تازه به صحنه آمده طلب می‌کردند، بسیار آهسته و کند بود. به این ترتیب، به نظر می‌رسید آقای هاشمی قدرت نمایندگی فضای گفتاری که خود را «عقلانی» می‌خواند، از دست داده بود. اینک، فضای گفتاری عقلانی، بیان دیگری برای تبلور در صحنه سیاسی می‌جست.

۲-۱-۵- گفتمان (گفتار) اصلاحات و توسعه سیاسی

گفتاری که سرانجام در جریان انتخابات دوم خرداد ۷۶ ظاهر شد، تبلور سیاسی گفتاری بود که از اوایل دهه هفتاد بروز و نمود یافته بود. گفتاری که در صدد بیان پاسخ متفاوتی با گفتار سازندگی به فضای برآمده در مقابل گفتار جنگ بود.

به این ترتیب «فضای عقلانی» برای رویارویی با گفتار پرورده در جنگ، بیان و زبان دیگری را جست‌وجو می‌کرد. «الگوی دموکراسی و آزادی» گفتار جانشین به نظر می‌رسید. گفتمان آزادی، با جریان فکری آغاز شد که با هسته ادراکی گفتار انقلاب و گفتار پرورده در دوره جنگ به چالش برمی‌خاست. این جریان فکری با به پرسش کشیدن تقدس آموزه‌های دینی که توسط علمای اسلامی بیان می‌شد، طرح رویکرد نقادانه به معارف دینی در مقابل رویکرد تبعیت از معارف دینی، آزمون‌پذیری معرفت دینی، اولویت بخشیدن به معیارهای سنجش برون دینی به جای معیارهای درون دینی، نقد بسیاری از کارکردهای اجتماعی سیاسی دین با طرح موضوع انتظار ما از دین، ناکارآمدسازی قدرت بسیج‌کننده دین با حمله به روایت ایدئولوژیک از دین و با فریه‌تر دانستن دین از ایدئولوژی و... بسیاری از بنیان‌های ادراکی گفتاری را که انقلاب در پرتو آن تحقق پذیرفته بود و گفتار جنگ بر آن سامان یافته بود، بی‌اعتبار کرد. به یک اعتبار، این گفتار تازه به میدان آمده، به فضای عقلانی برآمده در تقابل با گفتار پرورده در دوره جنگ صراحت نظری بخشید و از آن حربه‌ای برای ناکارآمدسازی بنیان‌های ادراکی آن گفتار بهره برد.^۲

در دوران چهار ساله اول ریاست جمهوری خاتمی، فضای سیاسی و فرهنگی کشور، عرصه

نزاع گفتمانی مردم‌سالاری و اقتدارگرایی بود. خاتمی در مقام نماینده‌گفتار نوین سیاسی، برای حفظ امنیت و تمامیت ارضی، جلوگیری از هرج و مرج و بحران، مشی اعتدال و پرهیز از افراط و تفریط را در پیش گرفت و در عین حال بر پیمان خود با ملت در جهت تحقق خواست و مطالبات تاریخی آنان، وفادار ماند.

اتخاذ مشی اعتدال توسط خاتمی، خوشایند بخشی از نیروهای سیاسی و اجتماعی نبود زیرا آن را تعبیر به عقب‌نشینی، دست برداشتن از شعارها و مطالبات و امتیاز دادن به رقیب و مماشات در عرصه سیاست می‌دانستند و لذا در آستانه انتخابات دوره هشتم ریاست جمهوری «پروژه عبور از خاتمی» را مطرح نمودند بدین معنا که خواست و مطالبات تاریخی ملت و ایده اصلاحات، فراتر از توان و ظرفیت خاتمی است. به عبارتی، خاتمی یک راه است نه مقصد؛ و نیز ظرفیت‌های قانونی اصلاحات در کشور به اتمام رسیده است. طراحان «پروژه عبور از خاتمی»، خواهان سرعت بخشیدن به اصلاحات، پرهیز از اعتدال و نرمش، تغییر قانون اساسی جهت حل مشکل دوگانگی در ساختار حاکمیت و... بودند. پروژه‌ای که با توجه به شرایط سیاسی کشور و امتناع بخشی از نیروها و نهادهای حاکمیت از پذیرش حتی اصلاحات آرام و تدریجی خاتمی، می‌توانست پیامدهای خواسته و ناخواسته‌ای چون آشوب، ناامنی، بحران و... به دنبال داشته باشد اما خاتمی و اکثریت نیروهای سیاسی و اجتماعی جامعه، با شناخت اوضاع و واقع‌نگری در عرصه سیاسی، مشی اعتدال و پرهیز از افراط را جهت پیشبرد اصلاحات در چارچوب قانون اساسی به منزله میثاق ملی برای حفظ امنیت ملی، آرامش سیاسی، متقاعد کردن دیگر اجزا حاکمیت به پذیرفتن اصلاحات و... اتخاذ نمودند. راهبردی که در عین تأکید بر مردم‌سالاری، آزادی، حقوق شهروندی و وفاداری به پیمانی که با ملت بسته است بر پرهیز از هرگونه آشوب، بحران، دامن زدن به مطالبات و افراط نیز توجه داشت.

۳- روش پژوهش و جامعه آماری

روش این پژوهش، تحلیل محتوای کمی سخنرانی‌ها، مصاحبه‌ها و بیانیه‌های آقایان خاتمی (در روزنامه نوروز)، توکلی (در روزنامه رسالت) و جاسبی (در روزنامه آفرینش) از ۱۳۸۰/۲/۲۵ تا ۱۳۸۰/۳/۱۷ ه. ش بود.

- واحد پژوهش، واژگان و مفاهیم به کار رفته در متن است.
 - متغیرها و مقوله‌های این پژوهش عبارتند از:
 - ۱- واژگان و مفاهیم به کار رفته در متن با جهت‌گیری مثبت،
 - ۲- واژگان و مفاهیم به کار رفته در متن با جهت‌گیری منفی،
 - ۳- موضوعات محوری متن (با جهت‌گیری مثبت - با جهت‌گیری منفی)،
 - ۴- تحلیل وضعیت گذشته و موجود،
 - ۵- چشم‌انداز آینده.
- همچنین جملات و گزاره‌های اساسی در حوزه سیاست، اقتصاد، فرهنگ و... که می‌تواند گزاره‌های کلیدی گفتارها و نظام معانی هریک از کاندیداها تلقی شود نیز استخراج شد.

۴- فهرست موضوعات

۴-۱- با جهت‌گیری مثبت

- زنان و جوانان،
- رشد و توسعه اقتصادی و سازندگی،
- ایمان و معنویت،
- روشنفکری و خردورزی،
- آزادی و توسعه سیاسی،
- اصلاحات اداری و اجرایی،
- روابط خارجی،
- فرهنگ و هویت،
- عدالت اجتماعی،
- نیروی انسانی و تخصص،
- مبارزه با فساد و رانت‌خواری،
- دانشگاه و دانشجو،
- انقلاب و نظام.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۲-۴- با جهت گیری منفی

- استبداد و خشونت،
- مشکلات اقتصادی،
- مسائل و مشکلات زنان و جوانان،
- شکستن حریم‌ها،
- تملق و فساد،
- مشکلات و نارسایی‌های آموزشی،
- زدوبند و آپارتاید سیاسی.

۵- فهرست واژگان و مفاهیم

۱-۵- با جهت گیری مثبت

- جوان، جوانان، ازدواج و مسکن جوانان،
- صداقت، شفافیت،
- نواندیشی دینی، روشنفکری،
- دین، ایمان، معنویت، امام، شهیدان،
- منافع ملی،
- رشد اقتصادی، سرمایه گذاری، تولید،
- خواست و مطالبات مردم، تنظیم مطالبات و امکانات،
- ایران آباد و سرافراز،
- آزادی،
- انقلاب، نظام،
- مردم، ملت،
- هویت فرهنگی و تاریخی،
- توسعه سیاسی، مشارکت، نهادهای مدنی،
- تفاهم، گفت‌وگو، پرهیز از خشونت،

- زنان، خانواده،
- قانون، قانون اساسی، حاکمیت قانون در محاکمات،
- حقوق مردم،
- نقد و مهار قدرت،
- اصلاحات، جنبش اصلاح طلبی، اصلاحات سیاسی،
- امنیت،
- استقلال سیاسی،
- دوم خرداد، عهد با مردم،
- اعتدال، پرهیز از افراط و تفریط،
- اصلاح ساختار اقتصادی،
- قلم، اندیشه،
- کوچک کردن بدنه دولت،
- عدالت، برابری،
- عقل، خردگرایی، علم،
- تنش زدایی، گفت‌وگوهای تمدن‌ها،
- حرمت و کرامت انسان،
- اشتغال،
- جمهوری دوم، حکومت پاک، دولت پاک،
- کنترل معاملات و قراردادهای خارجی،
- مبارزه با فساد و تبعیض،
- رفاه و معیشت مردم، ایران مرفه،
- نظام جامع تأمین اجتماعی،
- شایسته‌سالاری، جذب نیروهای متخصص،
- فراجناحی،
- دانشگاه آزاد، کاهش شهریه،

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

- مدیریت، اقتدار در تصمیم‌گیری،
 - سرمایه‌گذاری در امر پژوهش، کالج‌های خصوصی،
 - حذف کنکور،
 - بهبود روابط خارجی و دیپلماتیک،
 - آرامش، نشاط،
 - مبارزه با رانت خواری،
 - انبوه‌سازی مسکن،
 - کاهش خدمت سربازی،
 - توریسم و گردشگری،
 - کشاورزی، حمایت از کشاورزان،
 - ورزش،
 - توانایی و دانایی،
 - توسعه و آزادی مطبوعات،
 - حذف بوروکراسی،
 - اصلاح سیستم مالیاتی.
- شهرستان گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رساله جامع علوم انسانی
- ۵-۲- با جهت‌گیری منفی
- بی‌توجهی به عقل،
 - روابط فامیلی، زدوبند، آپارتاید سیاسی، تبعیض،
 - حیف و میل اموال،
 - بیکاری، فقر، رکود،
 - ظلم، بی‌عدالتی،
 - غفلت دولت از وظایف خود،
 - شکسته شدن حریم‌ها،
 - تخریب، فحاشی،

- شعارگرایی، شعارزدگی،
- ضعف مدیریت و تصمیم‌گیری،
- انحصار دولتی، دولت‌سالاری،
- ناامنی،
- واردات بی‌رویه، مافیای واردات،
- عدم احقاق حقوق زنان،
- مشکلات و موانع تولید،
- فرار مغزها،
- عدم حمایت از کشاورزان، پایین بودن قیمت محصولات کشاورزی،
- رانت خواری،
- زیر سؤال بردن ارزش‌ها توسط مطبوعات،
- سدّ کنکور،
- فساد، اعتیاد،
- دعوای و برخوردهای سیاسی،
- مشکلات و موانع ازدواج،
- تبعیض بین دانشجویان آزاد و دولتی،
- مشکلات اقتصادی،
- افراط، تفریط،
- سوء استفاده از آزادی و اصلاحات،
- استبداد، خودکامگی،
- جدایی ملت و دولت،
- بحران، تنش، آشوب،
- خشونت، ارباب، زور،
- نارسایی سیستم آموزشی،
- قیم مآبی،

- بیگانگان و اجانب،
- خواست‌های باندى،
- دامن‌زدن به مطالبات،
- تملق، ریا،
- موانع حضور زنان.

۶- یافته‌های پژوهش

پس از تحلیل محتوای سخنان سه کاندیدای ریاست جمهوری یعنی خاتمی، توکلی و جاسبی بر اساس مقوله‌ها و متغیرهای تعیین شده، به ترتیب در روزنامه‌های نوروز، رسالت و آفرینش از ۸۰/۲/۲۵ تا ۸۰/۳/۱۷ ه.ش نتایج زیر حاصل شد:

۱- ۴۳ واژه و مفهوم کلیدی (۳۱ واژه با جهت‌گیری مثبت و ۱۲ واژه با جهت‌گیری منفی) در سخنان خاتمی مشخص شد که با توجه به تکرار این واژه‌ها توسط وی و شمارش آن توسط محقق، در مجموع ۹۸۲ واژه و مفهوم در گفتار خاتمی ثبت شد که در جداول ۱ و ۲ آمده است.

۲- ۲۷ واژه و مفهوم کلیدی (۲۱ واژه با جهت‌گیری مثبت و ۶ واژه با جهت‌گیری منفی) در سخنان توکلی مشخص شد که با توجه به تکرار این واژه‌ها توسط وی و شمارش آن‌ها توسط محقق، در مجموع ۲۵۰ واژه و مفهوم در گفتار توکلی ثبت شد که در جداول ۳ و ۴ آمده است.

۳- ۶۳ واژه و مفهوم کلیدی (۴۰ واژه با جهت‌گیری مثبت و ۲۳ واژه با جهت‌گیری منفی) در سخنان جاسبی مشخص شد که با توجه به تکرار این واژه‌ها توسط وی و شمارش آن‌ها توسط محقق، در مجموع ۶۷۷ واژه و مفهوم در گفتار جاسبی ثبت شد که در جداول ۵ و ۶ آمده است.

البته، بسیاری از واژه‌ها و مفاهیم در سخنان هر سه کاندیدا مشترک و تعدادی نیز خاص هر یک از آن‌ها است.

۴- واژه‌ها و مفاهیم به کار رفته در سخنان سه کاندیدا، در ۲۰ موضوع محوری (۱۳ موضوع با جهت‌گیری مثبت و ۷ موضوع با جهت‌گیری منفی) دسته‌بندی شد که تعداد و درصد آن‌ها به

تفکیک و به صورت مقایسه‌ای در جداول ۷ تا ۱۵ همراه با توصیف و تحلیل آمده است.
 ۵- آزمون آماری کای اسکوتر (X^2) برای تعیین معنادار بودن تفاوت بین خاتمی، توکلی و جاسبی به لحاظ موضوع سخنان آنان با جهت‌گیری مثبت انجام شد که در جدول ۱۶ همراه با توصیف و تحلیل آمده است.

۶- جملات و گزاره‌های اساسی در حوزه سیاست، اقتصاد، فرهنگ و... در سخنان خاتمی، توکلی و جاسبی مشخص و تحلیل و تفسیر شد.

۷- تحلیل وضعیت گذشته و موجود و نیز چشم‌انداز آینده کشور در سخنان خاتمی، توکلی و جاسبی مشخص و تحلیل و تفسیر شد.

ضمناً، سطح زیر چاپ سخنان سه نامزد به شرح ذیل است:

۱- سید محمد خاتمی	۶۳۵۳	سانتیمتر مربع
۲- احمد توکلی	۱۲۷۴	سانتیمتر مربع
۳- عبدالله جاسبی	۶۴۶۶	سانتیمتر مربع

جدول ۱: واژگان و مفاهیم با جهت‌گیری مثبت در سخنان آقای خاتمی

واژگان و مفاهیم	تعداد	درصد
توسعه سیاسی، مردم‌سالاری، نهادهای مدنی	۱۰۰	۱۱/۴۴
جوان، جوانان، ازدواج و مسکن جوانان	۹۷	۱۱/۰۹
رشد اقتصادی و سرمایه‌گذاری	۶۷	۷/۶۶
مردم، ملت	۶۷	۷/۶۶
زنان و خانواده، دختران	۶۲	۷/۰۹
اصلاحات، جنبش اصلاح‌طلبی، اصلاحات سیاسی	۵۲	۵/۹۴
انقلاب، نظام	۵۰	۵/۷۲
خواست و مطالبات مردم، تنظیم مطالبات و امکانات	۴۹	۵/۶۰
دین، ایمان، معنویت، امام، شهیدان	۴۰	۴/۵۷

ادامه جدول ۱:

۴/۵۷	۴۰	آزادی
۲/۷۹	۲۶	نقد و مهار قدرت
۲/۶۳	۲۳	قانون، قانون اساسی، حاکمیت قانون در محاکمات
۲/۴۰	۲۱	صداقت، شفافیت
۲/۴۰	۲۱	نواندیشی دینی، روشنفکری
۱/۹۴	۱۷	تنش زدایی، گفت و گوی تمدن‌ها
۱/۸۳	۱۶	اصلاح ساختار اقتصادی
۱/۷۱	۱۵	حقوق مردم
۱/۴۸	۱۳	امنیت
۱/۴۸	۱۳	دوم خرداد، عهد با مردم
۱/۴۸	۱۳	قلم و اندیشه
۱/۲۵	۱۱	هویت فرهنگی، تاریخی
۱/۲۵	۱۱	ایران آباد و سرافراز
۱/۱۴	۱۰	تفاهم، گفت و گو
۰/۸۰	۷	عدالت، برابری
۰/۶۸	۶	عقل، خردگرایی، علم
۰/۶۸	۶	حرمت و کرامت انسان
۰/۶۸	۶	استقلال سیاسی
۰/۵۷	۵	منافع ملی
۰/۵۷	۵	اعتدال، پرهیز از افراط و تفریط
۰/۳۴	۳	شایسته سالاری
۰/۲۲	۲	کوچک کردن بدنه دولت
۱۰۰	۸۷۴	جمع

جدول ۲: واژگان و مفاهیم با جهت‌گیری منفی در سخنان آقای خاتمی

درصد	تعداد	واژگان و مفاهیم
۲۰/۳۷	۲۲	خشونت، ارباب، زور
۱۸/۵۱	۲۰	بحران، تنش، آشوب
۱۷/۵۹	۱۹	استبداد، خودکامگی
۱۲/۹۶	۱۴	مشکلات اقتصادی، فقدان سرمایه‌گذاری، ضعف مدیریت
۵/۵۵	۶	خواست‌های بانندی
۵/۵۵	۶	دامن زدن به مطالبات
۴/۶۲	۵	بیگانگان، اجانب
۴/۶۲	۵	موانع حضور زنان
۳/۷۰	۴	جدایی ملت و دولت
۳/۷۰	۴	تملق، ریا
۱/۸۵	۲	نارسایی سیستم آموزشی
۰/۹۲	۱	قیم مآبی
۱۰۰	۱۰۸	جمع

جدول ۳: واژگان و مفاهیم با جهت‌گیری مثبت در سخنان آقای توکلی

درصد	تعداد	واژگان و مفاهیم
۱۰/۷۳	۱۹	عدالت، برابری
۹/۶۰	۱۷	عقل، خرد، تصمیم‌گیری علمی
۹/۰۳	۱۶	کارآیی و تحول اقتصادی، تولید
۹/۶۰	۱۷	جمهوری دوم، حکومت پاک
۶/۷۷	۱۲	توسعه سیاسی، مشارکت، دموکراسی، نهادهای مدنی
۵/۶۴	۱۰	رفاه و معیشت مردم، ایران مرفه
۵/۶۴	۱۰	قانون، قانون اساسی

ادامه جدول ۳:

۵/۰۸	۹	مبارزه با فساد و تبعیض
۵/۰۸	۹	آزادی
۴/۵۱	۸	اصلاحات
۴/۵۱	۸	مردم، ملت
۳/۹۵	۷	مدیریت کارآمد، شایسته‌سالاری
۳/۹۵	۷	اشتغال
۳/۳۸	۶	دین، معنویت، امام، شهیدان، ارزش‌ها
۲/۲۵	۴	کنترل معاملات و قراردادهای خارجی
۲/۲۵	۴	امنیت
۲/۲۵	۴	کوچک شدن بدنه دولت
۲/۲۵	۴	انقلاب، نظام
۱/۶۹	۳	منافع ملی
۱/۱۲	۲	جوان، ازدواج جوانان
۰/۵۶	۱	نظام جامع تأمین اجتماعی
۱۰۰	۱۷۷	جمع

جدول ۴: واژگان و مفاهیم با جهت‌گیری منفی در سخنان آقای توکلی

درصد	تعداد	واژگان و مفاهیم
۶۵/۷۵	۴۸	روابط فامیلی، زدوبند، آپارتاید سیاسی، تبعیض
۱۶/۴۳	۱۲	بیکاری، فقر، رکود
۶/۸۴	۵	غفلت دولت از وظایف خود
۵/۴۷	۴	تخریب و فحاشی
۴/۱۰	۳	شکسته شدن حریم‌ها
۱/۳۶	۱	فساد
۱۰۰	۷۳	جمع

جدول ۵: واژگان و مفاهیم با جهت‌گیری مثبت در سخنان آقای جاسبی

درصد	تعداد	واژگان و مفاهیم
۱۷/۵۲	۹۵	دانشگاه آزاد، کاهش شهریه، حذف مالیات و عوارض از شهریه‌های دانشجویان
۱۳/۴۶	۷۳	پیشرفت کشور، سازندگی، رشد اقتصادی، سرمایه‌گذاری
۶/۸۲	۳۷	جوانان، ازدواج و مسکن جوانان
۶/۰۸	۳۳	ورزش
۵/۹۰	۳۲	کوچک کردن بدنه دولت
۵/۱۶	۲۸	اشتغال و رفع معضل بیکاری
۴/۴۲	۲۴	حذف کنکور
۳/۶۹	۲۰	زنان
۳/۵۰	۱۹	توسعه سیاسی، مشارکت، نهادهای مدنی
۲/۹۵	۱۶	کشاورزی، حمایت از کشاورزان
۲/۵۸	۱۴	سرمایه‌گذاری در پژوهش، کالج‌های خصوصی
۲/۳۹	۱۳	اصلاحات
۲/۲۱	۱۲	مدیریت، اقتدار در تصمیم‌گیری
۱/۸۴	۱۰	تأمین اجتماعی، بیمه همگانی
۱/۶۶	۹	مردم، ملت
۱/۶۶	۹	انقلاب، نظام
۱/۴۷	۸	عزم ملی، منافع ملی
۱/۴۷	۸	توسعه و آزادی مطبوعات
۱/۴۷	۸	عدالت، برابری
۱/۴۷	۸	انبوه‌سازی مسکن
۱/۲۹	۷	امنیت
۱/۲۹	۷	قانون، قانون اساسی
۱/۱۰	۶	کاهش مدت نظام وظیفه
۰/۹۲	۵	شایسته‌سالاری، جذب نیروهای متخصص

ادامه جدول ۵:

۰/۹۲	۵	توریسم
۰/۹۲	۵	بهبود روابط خارجی و دیپلماتیک
۰/۷۳	۴	مبارزه با رانت خواری
۰/۵۵	۳	آرامش، نشاط
۰/۵۵	۳	اسلام، معنویت، امام، شهیدان
۰/۵۵	۳	فراجناحی
۰/۵۵	۳	آزادی
۰/۵۵	۳	خردورزی، عقلانیت
۰/۵۵	۳	گفت‌وگو، پرهیز از خشونت
۰/۳۶	۲	اصلاح سیستم مالیاتی
۰/۳۶	۲	عدم پوشش اجباری
۰/۱۸	۱	اعتدال، پرهیز از افراط و تفریط
۰/۱۸	۱	بوروکراسی
۰/۱۸	۱	استقلال سیاسی
۰/۱۸	۱	دانایی و توانایی
۰/۱۸	۱	مصون‌سازی جامعه در مقابل محدودسازی
۱۰۰	۵۴۲	جمع

جدول ۶: واژگان و مفاهیم با جهت‌گیری منفی در سخنان آقای جاسبی

درصد	تعداد	واژگان و مفاهیم
۱۴/۸۱	۲۰	تبعیض بین دانشجویان آزاد و دولتی
۱۲/۵۹	۱۷	ضعف مدیریت و تصمیم‌گیری
۱۱/۸۵	۱۶	فقر، بیکاری
۷/۴۰	۱۰	مشکلات و موانع تولید
۵/۹۲	۸	مشکلات اقتصادی

۶- ادامه جدول:

۵/۱۸	۷	فساد، اعتیاد
۵/۱۸	۷	عدم حمایت از کشاورزان
۴/۴۴	۶	انحصار دولتی، دولت‌سالاری
۴/۴۴	۶	سد کنکور
۳/۷۰	۵	رانت خواری
۳/۷۰	۵	زیر سؤال بردن ارزش‌ها توسط مطبوعات
۲/۹۶	۴	دعواها و برخوردهای سیاسی
۲/۹۶	۴	نابودی صنایع نساجی، مافیای واردات
۲/۲۲	۳	واردات بی‌رویه
۲/۲۲	۳	شعارزدگی
۲/۲۲	۳	مشکلات و موانع ازدواج
۱/۴۸	۲	سوء استفاده از آزادی و اصلاحات
۱/۴۸	۲	فرار مغزها
۱/۴۸	۲	تبعیض
۱/۴۸	۲	ناامنی
۰/۷۴	۱	افراط و تفریط
۰/۷۴	۱	عدم احقاقی حقوق زنان
۰/۷۴	۱	انسداد سیاسی
۱۰۰	۱۳۵	جمع

توضیح

با توجه به تعیین ۱۳ موضوع با جهت‌گیری مثبت و ۷ موضوع با جهت‌گیری منفی در سخنان خاتمی، توکلی و جاسبی، واژگان و مفاهیمی که در ذیل هر یک از موضوعات قرار می‌گرفت در جداول جداگانه و به صورت مقایسه‌ای بین سه کاندیدای فوق‌الذکر، همراه با توصیف و تحلیل آورده شد که در این جا بعضی از موضوعات و جداول با توجه به اهمیت موضوع، ذکر می‌شود.

۷- موضوعات با جهت‌گیری مثبت
۱-۷- آزادی و توسعه سیاسی

جدول ۷

جاسبی		توکلی		خاتمی		واژگان و مفاهیم
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
				۴/۹۸	۴۹	۱- خواست و مطالبات مردم، خواست تاریخی ملت ایران، مطالبات مشروع، تنظیم مطالبات و امکانات
۱/۶۲	۱۱	۳/۶	۹	۴/۰۷	۴۰	۲- تأمین آزادی، آزادی در چارچوب قانون اساسی، آزادی بیان و اندیشه، جامعه آزاد، آزادی انتخاب، تحکیم آزادی، آزادی مطبوعات...
۱/۳۲	۹	۳/۲	۸	۶/۸۲	۶۷	۳- مردم، ملت، شهروندان ایرانی و...
۲/۸۰	۱۹	۴/۸	۱۲	۱۰/۱۸	۱۰۰	۴- مردم‌سالاری، توسعه سیاسی، مشارکت، اکثریت مردم، نهادهای مدنی، مطبوعات و رسانه‌ها، تعامل میان حکومت و ملت و...
۱/۰۳	۷	۴	۱۰	۲/۳۴	۲۳	۵- قانون اساسی، رفتارهای قانونی، مقابله با قانون‌گریزی، دفاع از کيان قانون
۰/۴۴	۳			۱/۰۱	۱۰	۶- گفت‌وگوی ملی، تحمل و مدارا، گفت‌وگوی مدنی
				۱/۵۲	۱۵	۷- حقوق مردم، حق حاکمیت مردم، حقوق اساسی
				۲/۶۴	۲۶	۸- نقد قدرت، پاسخگویی به ملت، تحمل مخالف
۱/۹۲	۱۳	۳/۲	۸	۵/۲۹	۵۲	۹- اصلاح‌طلبی، اصلاحات، تغییر وضع کنونی، جنبش اصلاح‌طلبی، پالایش حکومت و...
				۱/۳۲	۱۳	۱۰- دوم خرداد، عهد با مردم و...
۰/۱۴	۱			۰/۵۰	۵	۱۱- اعتدال، پرهیز از افراط و تفریط
				۰/۶۱	۶	۱۲- حرمت و کرامت انسان، حرمت شهروندان و...

در موضوع مربوط به «آزادی و توسعه سیاسی» ۱۰/۱۸ درصد واژه و مفاهیم به کار رفته در سخنان آقای خاتمی مربوط به مردم‌سالاری، توسعه سیاسی، مشارکت، تعامل میان حکومت و ملت و... ۶/۸۲ درصد واژه‌ها مربوط به مردم، ملت و... ۵/۲۹ درصد واژه‌ها مربوط به اصلاحات، جنبش اصلاح‌طلبی و... ۴/۹۸ درصد واژه‌ها مربوط به خواست و مطالبات مردم، خواست تاریخی ملت ایران و... ۴/۰۷ درصد واژه‌ها مربوط به آزادی، آزادی بیان و اندیشه، آزادی مطبوعات و... جامعه مدنی، ۲/۳۴ درصد واژه‌ها مربوط به قانون اساسی، رفتارهای قانونی، ۲/۶۴ درصد واژه‌ها مربوط به نقد قدرت، تحمل مخالف، پاسخگویی به ملت و ۱/۰۱ درصد واژه‌ها مربوط به گفت‌وگوی مدنی، تحمل و مدارا است.

واژه‌های توسعه سیاسی، مردم‌سالاری، نهادهای مدنی و... در سخنان جاسبی ۱۹ بار و در سخنان توکلی ۱۲ بار تکرار شده است. آقای توکلی در موضوع آزادی و توسعه سیاسی، بیشترین تأکید را بر قانون اساسی، مقابله با قانون‌گریزی و... داشته‌اند (۱۰ بار). در همین موضوع، واژه‌های اصلاحات، اصلاح‌طلبی و... ۱۳ بار؛ آزادی، تحکیم آزادی و... ۱۱ بار و مردم، ملت و... ۹ بار در سخنان آقای جاسبی تکرار شده است. آقای توکلی بر بکارگیری واژه‌های آزادی، اصلاح‌طلبی و پالایش حکومت نیز تأکید داشته‌اند.

واژه‌های خواست و مطالبات مردم، حقوق و حق حاکمیت مردم، پاسخگویی به ملت، حرمت و کرامت انسان فقط در سخنان آقای خاتمی به کار رفته است و دو کاندیدای دیگر از این واژه‌ها استفاده نکرده‌اند.

واژه‌های مربوط به موضوع آزادی و توسعه سیاسی، بیش از واژه‌های دیگر در سخنان آقای خاتمی تکرار شده است.

خاتمی منادی گفتمان آزادی و مردم‌سالاری در ایران است و در انتخابات سال ۱۳۷۶ ه. ش نیز با طرح گفتمان دموکراتیک جامعه مدنی در مقابل گفتمان سنت‌گرایی ایدئولوژیک، آن را به نظام گفتاری مرکزی تبدیل ساخت و در انتخابات سال ۱۳۸۰ ه. ش نیز همچنان بر گفتارها و شعارهای خود تأکید و اصرار ورزید و پایبندی خود را به آن آرمان‌ها نشان داد. رقبای وی یعنی توکلی و جاسبی با توجه به فضای سیاسی کشور و اقبال عمومی به گفتمان آزادی، مردم‌سالاری و نهادهای مدنی، اشاراتی به واژه‌ها و مفاهیمی چون توسعه سیاسی، قانون‌گرایی، آزادی و اصلاحات داشته‌اند.

در منظومه فکری خاتمی، انسان محق شمرده می‌شود و رابطه خدایگان و بنده نفی می‌گردد. حکومت، ارباب مردم شمرده نمی‌شود بلکه نماینده مردم و موظف به پاسخگویی به آن‌هاست، نقد، گرامی داشته می‌شود و مخالف، حق مخالفت و اظهار نظر در چارچوب قانون را دارد. قانون مبنای عمل قرار می‌گیرد و قانون اساسی به مثابه میثاق ملی معیار و ملاک داوری قرار گرفته و با اعمال سلیقه‌ها و اوامر شخصی مخالفت می‌شود؛ نیز گفت‌وگو و مفاهمه در عرصه سیاست و فرهنگ، برکنش ابزاری و خشونت برتری می‌یابد.

به همین دلیل است که خاتمی در سخنانش بر واژه‌ها و مفاهیمی چون حقوق مردم، حرمت و کرامت انسان، نقد قدرت، پاسخگویی به ملت و گفت‌وگو و تحمل و مدارا تأکید می‌ورزد.

۷-۲- انقلاب و نظام

جدول ۸

واژگان و مفاهیم	خاتمی		توکلی		جاسبی	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
۱- منافع ملی، منافع و مصالح مملکت، عزم ملی و...	۵	۰/۵۰	۳	۱/۲	۸	۱/۱۸
۲- انقلاب اسلامی، جمهوری اسلامی، امنیت نظام	۵۰	۵/۰۹	۴	۱/۶	۹	۱/۳۲
۳- امنیت، امنیت جامعه، امنیت مردم، امنیت سرمایه‌گذاری و...	۱۳	۱/۳۲	۴	۱/۶	۷	۰/۷۱
۴- استقلال، حکومت مستقل و وابسته به ملت	۶	۰/۶۱			۱	۰/۱۴

در موضوع مربوط به «انقلاب و نظام»، آقای خاتمی در مقایسه با آقایان توکلی و جاسبی تأکید بیشتر بر بکارگیری واژه‌های انقلاب اسلامی، جمهوری اسلامی و امنیت نظام داشته است (۵۰ بار). واژه‌های انقلاب اسلامی، جمهوری اسلامی و... ۹ بار در سخنان جاسبی و ۴ بار در سخنان توکلی به کار رفته است.

کاربرد واژه‌های امنیت، امنیت مردم و نیز استقلال و... در سخنان آقای خاتمی بیشتر از آقایان توکلی و جاسبی بوده است.

خاتمی در مقایسه با رقبایش بر حفظ دست‌آوردهای انقلاب و نظام جمهوری اسلامی و امنیت نظام تأکید بیشتری داشته‌اند و این‌ها بیانگر آن است که طرح گفتار نوین دموکراسی، جامعه مدنی، توسعه سیاسی و... همه در راستای بسط و گسترش ایده‌های محوری انقلاب اسلامی یعنی استقلال و آزادی و جمهوری اسلامی است و وی حفظ و بقای انقلاب و نظام را در پرتو آزادی و مردم‌سالاری میسر می‌داند و ضمن تأکید بر امنیت نظام، نظام امنیتی را رد می‌کند.

خاتمی همچنین در مقام رئیس جمهوری، دغدغه منافع ملی و مصالح مملکت و نیز امنیت مردم و جامعه و استقلال و عدم وابستگی کشور را دارد، همه آن‌ها را در پرتو قرائت جدید از مفاهیم و واژه‌های امنیت، مصالح ملی و... امکان‌پذیر می‌داند. بنابراین ایشان، حفظ نظام و دست‌آوردهای انقلاب را در اولویت قرار دادند، نه پیروزی خود را.

۳-۷. رشد و توسعه اقتصادی و سازندگی

جدول ۹

جاسبی		توکلی		خاتمی		واژگان و مفاهیم
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۱۴/۹۱	۱۰۱	۹/۲	۲۳	۸/۴۵	۸۳	۱- رشد و پیشرفت اقتصادی، تولید، اشتغال، سرمایه‌گذاری، اقتصاد مقتدر، اعتلا و پیشرفت کشور، رقابت سالم در عرصه اقتصاد، رفع معضل بیکاری، اصلاح ساختار اقتصادی، عمران، سازندگی و...
		۲/۴	۶	۱/۲	۱۱	۲- ایران آباد و سرفراز، سربلندی ایران، ایران مرفه
		۱/۶	۴			۳- رفاه و آرامش مردم، تحول در معیشت مردم
۱/۱۸	۸					۴- انبوه‌سازی مسکن، ساخت مسکن ارزان‌قیمت
۲/۳۶	۱۶					۵- حمایت از کشاورزان و تولیدات کشاورزی، صادرات محصولات کشاورزی، مکانیزه کردن کشاورزی و...

در موضوع رشد و توسعه اقتصادی و سازندگی، جاسبی تأکید بیشتری بر تولید، اشتغال، سرمایه‌گذاری، رفع معضل بیکاری و... داشته است. (۱۰۱ بار).

۹/۲ درصد از واژه‌ها و مفاهیم به کار رفته در سخنان توکلی و ۸/۴۵ درصد واژه‌های به کار رفته در سخنان خاتمی، رشد و پیشرفت اقتصادی، تولید، اشتغال، سرمایه‌گذاری و... است.

واژه‌ها و مفاهیم ایران آباد، سربلندی ایران، ایران مرفه، ۱۱ بار در سخنان خاتمی و ۶ بار در سخنان توکلی تکرار شده است. ۱/۶ درصد از واژه‌ها و مفاهیم به کار رفته در سخنان توکلی به رفاه و آرامش مردم و تحول در معیشت آنان اختصاص دارد.

برخلاف دو کاندیدای دیگر، جاسبی بر انبوه‌سازی مسکن و ساخت مسکن ارزان‌قیمت، حمایت از کشاورزان، صادرات محصولات کشاورزی و... تأکید داشته است.

برخلاف القائاتی که صورت می‌گرفت خاتمی در کنار موضوعات توسعه سیاسی، جامعه مدنی، مردم‌سالاری و اصلاحات سیاسی بر رشد و توسعه اقتصادی، اصلاح ساختار اقتصادی، ایجاد اشتغال و... نیز توجه و اهتمام داشته است. البته در نگاه کلان و ساختاری، خاتمی رفع مسائل و مشکلات اقتصادی و ایجاد توسعه، اشتغال و... را در گرو به رسمیت شناختن حقوق مردم در تعیین سرنوشت‌شان، ایجاد امنیت در جامعه و پرهیز از عوام‌گرایی و ساده‌اندیشی در این مقوله می‌داند.

با توجه به ملموس بودن مشکلات اقتصادی، بیکاری و... توکلی و جاسبی به موضوعات اقتصادی و ضرورت سرمایه‌گذاری، عمران و سازندگی، رفع معضل بیکاری و... اشارات فراوان نمودند.

۴-۷- عدالت اجتماعی

در موضوع عدالت اجتماعی، آقای توکلی در مقایسه با دو کاندیدای دیگر، تأکید بیشتری بر بکارگیری واژه‌های عدالت اجتماعی، برابری، کاهش نابرابری و... داشته است (۱۹ بار).

جدول ۱۰

جاسبی		توکلی		خاتمی		واژگان و مفاهیم
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۱/۱۸	۸	۷/۶	۱۹	۰/۷۱	۷	۱- عدالت اجتماعی، برابری، اصلاح بی‌عدالتی‌ها، کاهش نابرابری، عدم تبعیض بین مردم و...
۱/۴۷	۱۰	۰/۴	۱			۲- نظام جامع تأمین اجتماعی، راه‌اندازی تأمین اجتماعی خصوصی، شکستن انحصار تأمین اجتماعی و...

آقای خاتمی ۷ بار و آقای جاسبی ۸ بار بر عدالت اجتماعی و برابری تأکید داشته‌اند. جاسبی در مقایسه با آقایان خاتمی و توکلی بر نظام جامع تأمین اجتماعی، راه‌اندازی تأمین اجتماعی خصوصی و... تأکید خاص داشته‌اند.

با توجه به گفتمان غالب آزادی، توسعه سیاسی و مردم‌سالاری که خاتمی منادی آن بودند و مهم‌ترین دغدغه این گفتمان، توزیع قدرت سیاسی است رقبایش، به ویژه توکلی با طرح مفاهیمی چون عدالت، برابری و کاهش نابرابری و با طرح این مسئله که رانت‌خواری و مناسبات ناسالم اقتصادی و سیاسی در نظام اجرایی کشور وجود دارد سعی در جلب توجه اذهان عمومی به توزیع ثروت و رفع نابرابری داشتند تا بتوانند آرا و اذهان عمومی را متوجه خود سازند.

۵-۷- روشنفکری خردورزی

جدول ۱۱

جاسبی		توکلی		خاتمی		واژگان و مفاهیم
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
				۲/۱۳	۲۱	۱- روشنفکری، نواندیشی دینی و...
				۱/۳۲	۱۳	۲- قلم، اندیشه، حرمت و امنیت اهل قلم و...
۰/۴۴	۳	۶/۸	۱۷	۰/۶۱	۶	۳- عقل، خردورزی، حاکم کردن روش‌های عقلانی و علمی، قرار دادن بنیان حکومت بر عقلانیت، روش‌های منطقی، تحول علمی و...

واژه‌ها و مفاهیم روشنفکری، نواندیشی دینی و... ۲۱ بار در سخنان خاتمی به کار رفته است (۲/۱۳ درصد). همچنین ۱۳ بار (۱/۳۲ درصد) واژه‌ها و مفاهیم قلم، اندیشه، حرمت و امنیت اهل قلم در سخنان خاتمی مشاهده شده است در حالی که توکلی و جاسبی، در سخنانشان اشاره‌ای به واژه‌های فوق‌الذکر نداشته‌اند. توکلی در مقایسه با دو کاندیدای دیگر، بر واژه‌ها و مفاهیم عقل، خردورزی، حاکم کردن روش‌های عقلانی و... تأکید بیشتری داشته است (۶/۸ درصد).

خاتمی که خود متعلق به جریان روشنفکری و نواندیشی دینی ایران معاصر است با بهره‌گیری از همین رویکرد نوگرایانه به دین و نقد و پالایش معرفت دینی سنتی، منادی گفتار نوینی در عرصه سیاسی شد چراکه ایده مردم‌سالاری دینی، توسعه سیاسی، جامعه مدنی، آزادی و... محصول اندیشه روشنفکری دینی است که با تأکید بر حقوق و حرمت انسان، رابطه خدایگان و بنده را نفی می‌نماید. همچنان که گفته شد خاتمی بیش از آن که یک سیاست‌مدار باشد یک متفکر، روشنفکر و اندیشمند است و قلم و اندیشه را بر ابزارهای دیگر ترجیح می‌دهد و لذا در سخنانش بر این مفاهیم و واژه‌ها اصرار و تأکید خاص می‌ورزد: حال آنکه واژگان و مفاهیم روشنفکری و... در دستگاه فکری رقبایش چندان جایگاهی ندارد.

تکرار واژه‌های خردورزی، حاکم کردن روش عقلایی در اداره کشور و... در سخنان توکلی، بیشتر بیانگر نگاه انتقادی به نحوه اداره کشور و به خصوص سیستم اجرایی است.

۶-۷- زنان و جوانان

تأکید خاتمی بر باور کردن جوانان، اشتغال جوانان، مشارکت جوانان و... بیشتر از توکلی و جاسبی بوده است (۹۷ بار). همچنین در خصوص مشارکت زنان، تساوی زن و مرد، مطالبات زنان و... خاتمی در مقایسه با دو کاندیدای دیگر، تأکید بیشتری داشته است (۶۲ بار یا ۶/۳۱ درصد). پس از خاتمی، جاسبی در ۷۶ مورد بر باور کردن جوانان، ازدواج و مسکن جوانان و... و ۲۰ مورد بر اصلاح قوانین مربوط به زنان، حضور زنان در عرصه‌های اقتصادی و اجتماعی، ورزش بانوان و... تأکید داشته و توکلی فقط در ۲ مورد به جوانان اشاره کرده است (۰/۸ درصد).

جدول ۱۲

واژگان و مفاهیم		خاتمی		توکلی		جاسبی	
		درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد
۱- باور کردن جوانان، اشتغال جوانان، ازدواج و مسکن جوانان، ورزش جوانان، مشارکت جوانان و...		۹۷	۹/۸۷	۲	۰/۸	۷۶	۱۱/۲۲
۲- مشارکت زنان، اصلاح قوانین مربوط به زنان، تساوی زن و مرد، حضور زنان در عرصه‌های اقتصادی و اجتماعی، مطالبات زنان و دختران، ورزش بانوان و...		۶۲	۶/۳۱			۲۰	۲/۹۵

با توجه به اقبال جوانان کشور از ایده‌ها و برنامه‌های خاتمی و نیز اهتمام و توجه خاص خاتمی به جوانان برای تحقق دیدگاه‌ها و برنامه‌های خود، وی در سخنانش به مفاهیمی چون باور کردن جوانان، مشارکت جوانان، اشتغال جوانان و... اشارات زیادی داشتند خاتمی که اصول اداره کشور را به محور مشارکت عموم مردم به خصوص جوانان و باور کردن و بها دادن به آنان قرار داده است طبیعی است که در گفتار و سخنان خود نیز به آنان توجه خاص نماید. همچنین در پرتو روشنفکری و نواندیشی دینی، نوع نگاه به زنان جامعه با نگاه سنتی تفاوت می‌یابد. خاتمی در جهت نگاه نو و امروزی خود به انسان و محق بودن او، در صدد اصلاح نگرش‌های موجود به زنان در جامعه است. وی با تأکید بر مشارکت زنان، اصلاح قوانین مربوط به زنان، تساوی زن و مرد و... چتر نظام گفتاری خود را بر همه عرصه‌های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و همه آحاد مردم جامعه باز می‌کند و ضمن بها دادن به زنان و حقوق اجتماعی، فرهنگی و سیاسی آنان، علاوه بر نقد نگرش‌های سنتی در چارچوب گفتمان پدرسالارانه و مردسالارانه، نگرش ابزارانگارانه و سودجویانه به زنان را نیز نقد و نفی می‌کند.

جاسبی نیز با توجه به مسئولیت اجرایی‌شان یعنی ریاست دانشگاه آزاد اسلامی و مخاطبانش که عمدتاً دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی بودند - زیرا که بیشتر سخنرانی‌هایش در محیط دانشگاه آزاد انجام شد - به جوانان و اشتغال و مسکن و ازدواج آن‌ها اشارات زیاد داشتند. همچنین با

توجه به گسترش حضور زنان در سطح دانشگاه آزاد اسلامی و در بخش‌های اداری و آموزشی، وی بر حضور و مشارکت زنان در جامعه تأکید نمودند و خواهان رفع موانع این حضور شدند.

۸- موضوعات با جهت‌گیری منفی

۸-۱- استبداد و خشونت

جدول ۱۳

جاسبی		توکلی		خاتمی		واژگان و مفاهیم
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۰/۱۴	۱			۱/۹۳	۱۹	۱- استبداد، بیداد، روش‌های دیکتاتوری، سرکوب‌گری، نظام‌های خودکامه، انسداد سیاسی و...
				۰/۴۰	۴	۲- جذابی ملت و دولت، عدول از جهت توافق شده میان دولت و ملت، جمهوری طبقاتی و...
				۲/۰۳	۲۰	۳- بحران‌ها و تنش‌ها، ایجاد آشوب، براندازی و...
۰/۱۴	۱			۲/۲۴	۲۲	۴- جریان پلید قتل‌های زنجیره‌ای، خشونت‌گرایی، تندروی، زور و ارعاب، روش‌های غیرقانونی، افراط و تفریط
				۰/۵۰	۵	۵- قدرت‌های نظامی، سرنیزه، سلاح و زور، دخالت بیگانگان و...
				۰/۶۱	۶	۶- دامن زدن به مطالبات، مطالبات خیالی و تحریک‌آمیز و...

در موضوع استبداد و خشونت، آقای خاتمی در مقایسه با دو کاندیدای دیگر، بیشترین تأکید را در بکارگیری واژه‌های منفی چون استبداد، روش‌های دیکتاتوری، سرکوب‌گری، خشونت‌گرایی، زور و ارعاب، آشوب، براندازی، دامن زدن به مطالبات، ستیز، سلاح و زور و

جهت‌گیری منفی به آن‌ها داشته‌اند. واژه‌های خشونت‌گرایی، تندروی، افراط و تفریط و... ۲۲ بار، بحران و تنش‌ها، ایجاد آشوب و... ۲۰ بار و استبداد، سرکوب‌گری، نظام‌های خودکامه ۱۹ بار در سخنان ایشان تکرار شده است.

آقای توکلی اشاره‌ای به واژه‌ها و مفاهیم منفی فوق‌الذکر نداشته‌اند و آقای جاسبی فقط در ۲ مورد از این واژه‌ها استفاده کرده‌اند.

گفتمان توسعه سیاسی، مردم‌سالاری، جامعه مدنی، آزادی، حقوق و حرمت شهروندان و... در نقطه مقابل استبداد، سرکوب‌گری، خشونت‌گرایی، زور و سرنیزه و... قرار دارد و خاتمی در مقام منادی گفتمان مردم‌سالاری و آزادی‌گرایی با طرح واژه‌های استبداد، سرکوب‌گری، خشونت‌گرایی، زور و... جهت‌گیری و موضع‌گیری منفی خود را به آن‌ها نشان داده‌اند. با توجه به اهمیت و اولویت حوزه سیاست و فرهنگ در اندیشه خاتمی و نیز سابقه دیرپای استبداد سیاسی و دیکتاتوری در تاریخ این ملت و احتمال بازتولید آن‌ها در صورت مساعد بودن شرایط داخلی و خارجی، وی با طرد و نفی این شیوه‌ها، بر میثاق خود با ملت و اصرار و اهتمام بر پیشبرد مردم‌سالاری و آزادی تأکید ورزیدند.

در گفتمان اصلاح‌گرایانه و مشی مسالمت‌آمیز خاتمی ایجاد بحران، تنش و آشوب نیز مذموم شمرده شد و خشونت‌گرایی، تندروی، طرح مطالبات خیالی و تحریک‌آمیز و زور و سرنیزه نفی گردید. خاتمی خواستار شرایطی است که قانون مبنای عمل باشد و خواست و مطالبات تاریخی و به حق مردم به‌طور مسالمت‌آمیز و بر محور گفت‌وگو، نقد و تحمل مخالف تحقق بیابد. وی در عین این که منادی اصلاحات، تحول و نوخواهی است و از سیاست محافظه‌کارانه و ارتجاعی پرهیز می‌کند، خواهان حفظ نظام، جامعه و انقلاب است و آشوب و بحران و براندازی را نفی می‌کند؛ زیرا خاتمی اصلاحات در چارچوب نظام و حفظ دست‌آوردهای انقلاب را قبول دارد به همین دلیل است که دائماً از سوی خشونت‌طلبان متهم به سازشکاری و عدول از وعده‌ها می‌شود. توکلی و جاسبی (به جز دو مورد) اشاره‌ای به موضوع استبداد و خشونت که هم سابقه دیرپای تاریخی در این کشور دارد و هم بسترهای ذهنی آن در حال حاضر در میان عده‌ای فراهم است، نداشته‌اند.

۸-۲. مشکلات اقتصادی

جدول ۱۴

جاسبی		توکلی		خاتمی		واژگان و مفاهیم
		درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۳/۵۴	۲۴	۴/۸	۱۲	۱/۴۲	۱۴	۱- تورم، فقر، بیکاری، ناامنی سرمایه‌گذاری، مشکلات اقتصادی، اقتصاد بیمار، رکود، سیاست‌های ضداشتغال و...
۲/۵۱	۱۷					۲- ضعف مدیریت، فقدان برنامه اجرایی، ضعف در تصمیم‌گیری و...
۰/۵۹	۴					۳- نابودی صنایع نساجی، مافیای واردات و...
۱/۴۷	۱۰					۴- دریافت عوارض بالا از تولیدکنندگان، سودده نبودن تولیدات در کشور، عدم حمایت از بخش تولید و...
۱/۴۷	۱۰					۵- عدم حمایت از بخش کشاورزی، پایین بودن بهای محصولات کشاورزی، واردات بی‌رویه محصولات کشاورزی و...

آقای جاسبی در مقایسه با دو کاندیدای دیگر بر طرح مسائل و مشکلات اقتصادی کشور تأکید بیشتری داشته‌اند. واژه‌های تورم، فقر، بیکاری، مشکلات اقتصادی و... ۲۴ بار، ضعف مدیریت، فقدان برنامه اجرایی و... ۱۷ بار، دریافت عوارض بالا از تولیدکنندگان، سودده نبودن تولیدات در کشور ۱۰ بار و عدم حمایت از بخش کشاورزی، واردات بی‌رویه محصولات کشاورزی و... ۱۰ بار در سخنان جاسبی تکرار شده است.

خاتمی ۱۴ بار و توکلی ۱۲ بار در سخنان خود از واژه‌های تورم، فقر، بیکاری، ناامنی سرمایه‌گذاری، مشکلات اقتصادی و... استفاده کرده‌اند.

تورم، فقر، بیکاری، ناامنی سرمایه‌گذاری، مشکلات اقتصادی و... از جمله مسائل و

مشکلات اساسی و عینی کشور است که از دید هیچ‌یک از سه کاندیدای ریاست جمهوری مخفی نماند و آن‌ها در سخنانشان به این موارد اشاره داشته‌اند. اگرچه درصدهای به‌دست آمده بیانگر آن است که توکلی و سپس جاسبی، بیشتر از خاتمی به این مسائل توجه داشته‌اند که البته با توجه به رقابت آن‌ها در برابر خاتمی و استراتژی تبلیغاتی آن‌ها یعنی برجسته کردن مسائل و مشکلات مبتلا به جامعه به خصوص اقتصادی، که عمدتاً دولت را مقصر اصلی جلوه می‌داده‌اند، این امر طبیعی به نظر می‌رسید.

جاسبی علاوه بر طرح مسائل و مشکلات اقتصادی چون تورم، بیکاری، فقر و... به صورت کلان با توجه به اولویت‌های ذهنی مخاطبانش در محیط سخنرانی، به صورت مصداقی به مسائلی چون ضعف مدیریت و تصمیم‌گیری، نابودی صنایع نساجی، سودده نبودن تولید در کشور و عدم حمایت از بخش کشاورزی اشاره نموده‌اند.

۸-۳- زدوبند و آپارتاید سیاسی

در موضوع زدوبند و آپارتاید سیاسی براساس جدول ۱۵، آقایان توکلی و جاسبی تأکید بیشتری بر بکارگیری واژه‌های منفی چون نسبت‌های خونی، روابط فامیلی، زدوبند صاحبان قدرت و ثروت و نیز تبعیض، رانت‌خواری دولتی، رفاه‌گرایی و دیوان‌سالاری و انحصارات دولتی، دولت‌سالاری در کشور داشته‌اند.

واژه‌های نسبت‌های خونی و حزبی، روابط فامیلی، حیف و میل اموال عمومی و... ۲۶ بار، واژه‌های تبعیض، پورسانت، رفاه‌گرایی، رانت‌خواری ۲۲ بار و واژه‌های دولت حجیم، شعارگرایی، انحصارات دولتی و شعارزدگی ۵ بار، در سخنان توکلی تکرار شده است.

جاسبی ۷ بار از واژه‌های منفی امتیازطلبی سیاستگذاران، پورسانت، رفاه‌گرایی و... از واژه‌های غفلت دولت از وظایف خود، دیوانسالاری، دولت‌سالاری و... و ۴ بار از واژه‌های دعوای و برخوردهای جناحی، قطبی کردن جامعه و... در سخنان خود استفاده کرده است.

واژه‌های خواست‌های باندی، باندهای بی‌شناسنامه، سوء استفاده از آلودگی و ابهام جامعه و... ۶ بار و واژه‌های قیم‌مآبی و... ۱ بار در سخنان خاتمی به کار رفته است.

جدول ۱۵

واژگان و مفاهیم		خاتمی		توکلی		جاسبی	
		درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد
۱- خواست‌های بانندی، باندهای بی‌شناسنامه، هرج و مرج در بیان اندیشه، سوء استفاده از آلودگی و ابهام جامعه و...		۰/۶۱	۶				
۲- قیّم‌مآبی، اطلاعات خواستن از مردم و...		۰/۱۰	۱				
۳- نسبت‌های خونی و حزبی، روابط فامیلی، زدوبند صاحبان قدرت و ثروت، عدم کفایت صاحب‌منصبان، چشم‌پوشی بر سوء استفاده‌ها توسط سیاستگذاران، عدم پایبندی دولت به شعار شایسته‌سالاری، حیف و میل اموال عمومی، بی‌اعتنایی به الزامات عقلی و...				۱۰/۴	۲۶		
۴- تبعیض، امتیازطلبی سیاستگذاران، پورسانت، رفاه‌گرایی، اشرافیت دولتی، آپارتاید سیاسی،... بی‌عدالتی، رانت‌خواری دولتی، فساد اداری و...				۸/۸	۲۲	۱/۰۳	۷
۵- غفلت دولت از وظایف خود، دولت حجیم، نحوه اعمال حاکمیت، شعارگرایی، دیوانسالاری و انحصارات دولتی، دولت‌سالاری، شعارزدگی و کلی‌گویی و...						۱/۳۲	۹
۶- دعوای و برخوردهای جناحی، قطبی کردن جامعه و...						۰/۵۹	۴

توکلی تندترین حملات و نقدها را متوجه دولت و قوه اجرایی ساخت و با طرح واژه‌ها و مفاهیمی چون نسبت‌های خونی، روابط فامیلی، زدوبند صاحبان قدرت و ثروت، حیف و میل اموال عمومی، رفاه‌گرایی، آپارتاید سیاسی، اشرافیت دولتی، رانت‌خواری، انحصارات دولتی و... وضعیتی منفی از نحوه اداره کشور به تصویر کشید. وی سعی داشت مسبب و عامل این وضعیت را دولت و قوه اجرایی معرفی کند.

توکلی برای جلب اذهان عمومی و کسب آرا در عرصه انتخابات، مشی مبارزه انتخاباتی خود

را بر برجسته‌سازی نقاط ضعف و نارسایی‌های جامعه و بزرگ‌نمایی آن‌ها قرار داد. پس از او البته به میزان و شدت کمتری، جاسبی دیگر رقیب خاتمی نیز تبعیض، پورسانت، اشرافیت دولتی، رانت‌خواری، شعارگرایی، انحصارات دولتی، دعوای و برخوردهای جناحی و سیاسی و... را وضعیت امروز جامعه ایران توصیف کرد.

جدول ۱۶: تعداد و درصد فراوانی موضوعات با جهت‌گیری مثبت و مقایسه آن‌ها در سخنان سه کاندیدا

جمع	جاسبی			توکلی			خانمی			کاندیداها موضوعات با جهت‌گیری مثبت
	تعداد	% سطری	% ستونی	تعداد	% سطری	% ستونی	تعداد	% سطری	% ستونی	
۲۵۷	۹۶	۳۷/۳۵	۱۷/۷۱	۲	۰/۷۷	۱/۱۲	۱۵۹	۶۱/۸۶	۱۸/۱۹	زنان و جوانان
۷۰	۳	۴/۲۸	-/۵۵	۶	۸/۵۷	۳/۳۸	۶۱	۸۷/۱۴	۶/۹۷	ایمان و معلولیت
۲۵۲	۱۲۵	۴۹/۶۰	۲۳/۰۶	۳۳	۱۳/۰۹	۱۸/۶۴	۹۴	۳۷/۳۰	۱۰/۷۵	رشد و توسعه اقتصادی و سازندگی
۶۰	۳	۵	-/۵۵	۱۷	۲۸/۳۳	۹/۶۰	۴۰	۶۶/۶۶	۴/۵۷	روشنفکری و خردورزی
۱۱۰	۲۵	۲۲/۷۲	۴/۶۱	۱۱	۱۰	۶/۲۱	۷۳	۶۷/۲۷	۷/۶۹	انقلاب و نظام
۵۱۶	۶۳	۱۲/۲۰	۱۱/۶۲	۳۷	۹/۱۰	۲۶/۵۵	۴۰۶	۷۸/۶۸	۴۶/۴۵	آزادی و توسعه سیاسی
۴۵	۱۸	۴۰	۳/۳۲	۲۰	۴۴/۳۳	۱۱/۲۹	۷	۱۵/۵۵	-/۸۰	عدالت اجتماعی
۲۷	۱۰	۳۷/۰۳	۱/۸۴	۱۷	۶۲/۹۶	۱/۹۴	۱۷	۶۲/۹۶	۱/۹۴	روابط خارجی
۵۱	۴۵	۸۸/۲۳	۸/۳۰	۴	۳/۹۲	۷/۸۴	۲	۳/۹۲	-/۲۲	اصلاحات اداری و اجرایی
۱۳۵	۱۳۵	۱۰۰	۲۴/۹۰							دانشگاه و دانشجویان
۳۶	۶	۱۶/۶۶	۱/۱۰	۳۰	۸۳/۳۳	۱۶/۹۴				مبارزه با فساد و رانت‌خواری
۱۹	۹	۳۷/۳۶	۱/۶۶	۷	۳۶/۸۴	۳/۹۵	۳	۱۵/۷۸	۰/۳۴	نیروی انسانی و تخصص
۱۵	۴	۲۶/۶۶	-/۷۳				۱۱	۷۳/۳۳	۱/۲۵	فرهنگ و هویت
۱۵۹۳	۵۴۲			۱۷۷			۸۷۴			جمع

$\chi^2 = ۷۵۰/۶۶$ $d.f = ۲۴$ $P < ۰/۰۰۰۱$

با توجه به کای اسکوتر به دست آمده از جدول ۱۶، (۷۵۰/۶۶) با درجه آزادی ۲۴، بین آقایان خاتمی، توکلی و جاسبی به لحاظ موضوعات سیزده گانه مطرح شده با جهت گیری مثبت در سخنان آنان که در سه روزنامه نوروژ، رسالت و آفرینش منتشر شده است، تفاوت معنادار وجود دارد. به عبارتی سه کاندیدای مذکور، در طرح موضوعات در گفتار خود، مانند همدیگر عمل نکردند. در موضوع زنان و جوانان، سهم خاتمی ۶۱/۸۶ درصد، سهم توکلی ۰/۷۷ درصد و سهم جاسبی ۳۷/۳۵ درصد است. همچنین با توجه به درصد ستونی، ۱۸/۱۹ درصد از واژه های استفاده شده خاتمی مربوط به موضوع زنان و جوانان است.

در موضوع ایمان و معنویت نیز خاتمی در مقایسه با توکلی و جاسبی، سهم بیشتری دارد (۸۷/۱۴ درصد). این موضوع همچنین ۶/۹۷ درصد از کل واژگان به کار رفته در سخنان وی را به خود اختصاص داده است.

۸/۵۷ درصد از واژه ها و مفاهیم مربوط به ایمان و معنویت سهم توکلی و ۴/۲۸ درصد سهم جاسبی است.

رشد و توسعه اقتصادی و سازندگی موضوعی است که هر سه کاندیدا در پرداختن به آن سهم نسبتاً بالایی دارند. خاتمی ۳۷/۳۰ درصد، توکلی ۱۳/۰۹ درصد و جاسبی ۴۹/۶۰ درصد. البته با در نظر گرفتن درصد ستونی، جاسبی ۲۳/۰۶ درصد از واژه ها و مفاهیم سخنان خود را به موضوع رشد و توسعه اقتصادی اختصاص داده است که در مقایسه با خاتمی و توکلی بالاترین درصد است.

در موضوعات روشنفکری و خردورزی با ۶۶/۶۶ درصد، انقلاب و نظام با ۶۷/۲۷ درصد، آزادی و توسعه سیاسی با ۷۸/۶۸ درصد، روابط خارجی با ۶۲/۹۶ درصد و فرهنگ و هویت با ۷۳/۳۳ درصد، سهم خاتمی از دو کاندیدای دیگر بیشتر است. به عبارتی، تعداد واژگان و مفاهیم مربوط به موضوعات فوق، در سخنان خاتمی، بیشتر از توکلی و جاسبی است.

در موضوع روشنفکری و خردورزی، توکلی سهم بیشتری از جاسبی دارد (۲۸/۳۳ درصد). جاسبی در موضوع انقلاب و نظام سهم بیشتری از توکلی دارد (۲۲/۷۲ درصد). یعنی ۲۲/۷۲ درصد از واژه ها و مفاهیم مربوط به موضوع انقلاب و نظام، متعلق به جاسبی است.

در موضوعات آزادی و توسعه سیاسی با ۱۲/۲۰ درصد، روابط خارجی با ۳۷/۰۳ درصد، اصلاحات اداری و اجرایی با ۸۸/۲۳ درصد، دانشگاه و دانشجو با ۱۰۰ درصد، نیروی انسانی و متخصص با ۴۷/۳۶ درصد و فرهنگ و هویت با ۲۶/۶۶ درصد، جاسبی سهم بیشتری از توکلی دارد به عبارتی تعداد واژه‌ها و مفاهیم مربوط به موضوعات فوق، در سخنان جاسبی بیشتر از توکلی است.

در موضوعات عدالت اجتماعی با ۱۵/۵۵ درصد، اصلاحات اداری و اجرایی با ۳/۹۲ درصد، دانشگاه و دانشجو، مبارزه با فساد و رانت‌خواری و شایسته‌سالاری و تخصص با ۱۵/۷۸ درصد، سهم خاتمی از هر دو یا یکی از کاندیدای رقیب کمتر است به عبارتی تعداد واژه‌ها و مفاهیم مربوط به موضوعات فوق، در سخنان خاتمی کمتر از هر دو یا یکی از کاندیدای رقیب است.

در موضوعات عدالت اجتماعی با ۴۴/۴۴ درصد و مبارزه با فساد و رانت‌خواری با ۸۳/۳۳ درصد، توکلی سهم بیشتری از خاتمی و جاسبی دارد یعنی تعداد واژه‌ها و مفاهیم مربوط به موضوعات فوق در سخنان توکلی، بیشتر از دو رقیب دیگرش است.

با توجه به درصدهای ستونی در جدول ۱۶، موضوعات آزادی و توسعه سیاسی با ۴۶/۴۵ درصد، زنان و جوانان با ۱۸/۱۹ درصد، رشد و توسعه اقتصادی و سازندگی با ۱۰/۷۵ درصد، انقلاب و نظام با ۷/۶۹ درصد، ایمان و معنویت با ۶/۹۷ درصد و روشنفکری و خردورزی با ۴/۵۷ درصد، به ترتیب بیشترین سهم را در سخنان خاتمی دارند به عبارتی خاتمی در سخنان خود بیشتر به موضوع توسعه سیاسی و آزادی و کمتر به اصلاحات اداری و اجرایی پرداخته‌اند و به بعضی موضوعات اشاره‌ای نداشته‌اند.

در سخنان توکلی موضوعات آزادی و توسعه سیاسی با ۲۶/۵۵ درصد، رشد و توسعه اقتصادی با ۱۸/۶۴ درصد، مبارزه با فساد و رانت‌خواری با ۱۶/۹۴ درصد، عدالت اجتماعی با ۱۱/۲۹ درصد، روشنفکری و خردورزی با ۹/۶۰ درصد، انقلاب و نظام با ۶/۲۱ درصد و نیروی انسانی و تخصص با ۳/۹۵ درصد، به ترتیب بیشترین سهم را به خود اختصاص داده‌اند.

موضوعات دانشگاه و دانشجو با ۲۴/۹۰ درصد، رشد و توسعه اقتصادی و سازندگی با

۲۳/۰۶ درصد، زنان و جوانان با ۱۷/۷۱ درصد، آزادی و توسعه سیاسی با ۱۱/۶۲ درصد، اصلاحات اداری و اجرایی با ۸/۳۰ درصد، انقلاب و نظام با ۴/۶۱ درصد و عدالت اجتماعی با ۳/۳۲ درصد به ترتیب بیشترین سهم را در سخنان جاسبی دارند. جاسبی بیشتر به موضوع دانشگاه و دانشجو و کمتر به ایمان و معنویت و نیز روشنفکری و خردورزی پرداخته است.

۹- جملات و گزاره‌های اساسی در سخنان کانیدها

به منظور توصیف و تبیین دقیق‌تر گفتارها و نظام معانی آقایان خاتمی، توکلی و جاسبی، جملات و گزاره‌های اساسی سخنان آنان در حوزه سیاست، اقتصاد، فرهنگ و... استخراج شد که در این جا فقط فحوای آن‌ها همراه با تحلیل و تفسیر آورده می‌شود.

۹-۱- فحوای جملات و گزاره‌های اساسی در حوزه سیاست، اقتصاد، فرهنگ و...

در سخنان آقایان خاتمی، توکلی، جاسبی

۹-۱-۱- خاتمی

الف: سیاسی

۱- وجه ایجابی

● مردم‌سالاری،

● استقلال، آزادی، جمهوری اسلامی،

● آزادی،

● اصلاحات،

● گفت و گوی ملی،

● آزادی و دفاع از حقوق ملت،

● حقوق مخالف،

● مهار بحران و تنش،

● صداقت با مردم و حرکت در جهت خواسته‌های آنان،

- لزوم حمایت مردم برای اصلاح سیستم،
 - نفی استبداد و خودکامگی،
 - مردم‌سالاری دینی،
 - دولت، مدافع حقوق ملت،
 - نقد و مهار قدرت،
 - نهادهای مدنی،
 - رأی اکثریت،
 - خواست ملت،
 - مردم‌سالاری و پیوند دولت و ملت،
 - دموکراسی،
 - آزادی و مردم‌سالاری،
 - حضور و مشارکت مردم،
 - توسعه سیاسی و نظارت مردم بر حکومت،
 - اعتدال،
 - مردم‌سالاری دینی و امنیت جامعه،
 - توسعه سیاسی و جمهوریت،
 - جمهوریت و اسلامیت، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 - مشارکت مردم، پشتوانه اصلاحات،
 - ایران برای همه ایرانیان،
 - نفی خشونت،
 - مخالفت در چارچوب قانون،
 - نفی دیکتاتوری.
- ب: اقتصادی
- ۱- وجه ایجابی
 - اشتغال،
 - ضرورت اصلاحات اقتصادی،

- اشتغال جوانان،
- اصلاح ساختار اقتصادی.

۲- وجه سلبی

- مشکل اقتصاد نفتی.

ج: فرهنگی

۱- وجه ایجابی

- غنای فرهنگی،

- قلم و اندیشه،

- لزوم نگرش جدید به زنان،

- هویت فرهنگی و دینی.

۹-۲۱- توکلی

الف: سیاسی

۱- وجه ایجابی

- عدالت و عقلانیت،

- آزادی،

- مبارزه با فساد،

● آزادی در چارچوب قانون، پرتال جامع علوم انسانی

- جمهوری دوم،

- دولت پاک،

- مبارزه با تبارگرایی و آپارتاید سیاسی،

- کارآمد کردن دولت،

- توسعه متوازن،

- اصلاح قوه مجریه،

- اصلاح کابینه،

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی

● مصلحت و واقع‌بینی،

● قانون،

● مقابله با قانون‌گریزی و اشرافیت دولتی.

۲- وجه سلبی

● روابط حزبی و فامیلی در کشور،

● فساد و زدوبند صاحبان قدرت،

● اعتراض به نحوه اعمال حاکمیت،

● برعکس عمل شدن شعارها و شکسته شدن حریم‌ها،

● از دست رفتن فرصت،

● تبعیض،

● اعتراض به نحوه اداره کشور،

● امتیازطلبی سیاست‌گزاران،

● دولت حجیم، منشأ فساد،

● تخریب علیه رقیب،

● سوء استفاده و زدوبند.

ب: اقتصادی

۱- وجه ایجابی

● تولید و جلوگیری از واردات بی‌رویه،

● اشتغال،

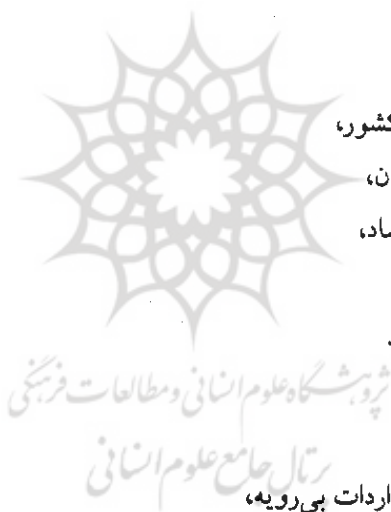
● کنترل معاملات خارجی،

● راهکارهای توسعه اشتغال،

● تحول در معیشت.

۲- وجه سلبی

● عدم صلاحیت اداره‌کنندگان امور اقتصادی،

- حیف و میل اموال عمومی،
- بیکاری و رکود،
- مقررات ضد صادرات،
- ابهام قراردادها و معاملات خارجی،
- سیاست‌های ضد اشتغال جاری.

ج: سیاسی - اقتصادی

۱- وجه ایجابی

- آزادی، عدالت، کارآیی اقتصادی،
- توزیع قدرت و ثروت بر اساس قانون و عدل،
- نیاز به مدیریت کارآمد در حوزه سیاسی و اقتصادی،
- حکومت بر بنیان عقلانیت،
- لزوم پرهیز دولتمردان از رفاه‌طلبی و گروه‌گرایی.

۲- وجه سلبی

- وضعیت نامناسب اقتصادی و ضربه به مشارکت سیاسی،
- دور زدن قانون و رسیدن به ثروت و قدرت،
- غفلت از عدالت و اقتصاد،
- رفاه‌گرایی و اشرافیت مدرن،
- غفلت از عدالت، امنیت و کارآیی اقتصادی.

۹-۱-۳- جاسی

الف: سیاسی

۱- وجه ایجابی

- اصلاحات در پرتو اهداف انقلاب و نظام،
- اصلاحات در چارچوب قانون و متناسب با ظرفیت جامعه،
- برداشتن دیوار بی‌اعتمادی با مردم،

● آزادی،

● عقلانیت به جای روابط،

● برابری حقوقی شهروندان،

● مردم‌سالاری.

۲- وجه سلبی

● فساد اداری و دولت‌سالاری،

● مشکل مدیریت اجرایی کشور،

● نزاع‌های سیاسی و جناحی.

ب: اقتصادی

۱- وجه ایجابی

● حمایت از بخش خصوصی و کوچک کردن بدنه دولت،

● سرمایه‌گذاری و افزایش نرخ سود سرمایه‌گذاری،

● امنیت سرمایه‌گذاری،

● اولویت سرمایه ایرانی در سرمایه‌گذاری،

● سود مناسب و امنیت سرمایه‌گذاری،

● حذف رانت‌خواری و کوچک کردن دولت،

● مکانیزه کردن کشاورزی و جلوگیری از واردات بی‌رویه،

● رونق اقتصادی و عدالت اجتماعی.

۲- وجه سلبی

● رانت‌خواری،

● مافیای واردات.

ج: سیاسی - اقتصادی

۱- وجه ایجابی

● توسعه سیاسی و اقتصادی توأمان،

● اشتغال و امنیت.

۲- وجه سلبی

- افزایش تصدی‌گری دولت و عدم حمایت از بخش خصوصی.

د: آموزشی و دانشگاهی

۱- وجه ایجابی

- دانشگاه آزاد اسلامی و عدم دریافت کمک از دولت،
- برداشتن دیوار کنکور،
- حذف کنکور،
- لزوم بازگرداندن مالیات به صندوق رفاه دانشجویی،
- کاهش شهریه دانشجویان دانشگاه آزاد،
- کاهش مواد درسی مدارس.

۲- وجه سلبی

- نگاه تبعیض‌آمیز دولت به دانشگاه آزاد.

ن: اجتماعی

۱- وجه ایجابی

- رسیدگی به مسائل جوانان،
- مشارکت جوانان در مسائل مدرسه و زندگی،
- پارلمان جوانان،
- بیمه همگانی و تأمین اجتماعی،
- کاهش خدمت و وظیفه جوانان،
- مصون‌سازی جامعه،
- واگذاری تأمین اجتماعی به بخش خصوصی.

با توجه به گزاره‌های اساسی در سخنان کاندیدها در حوزه سیاست، اقتصاد، فرهنگ و... خاتمی، مجدداً بر همان گفتمان و نظام معانی مردم‌سالاری، توسعه سیاسی، آزادی، جامعه

مدنی، گفت‌وگوی تمدن‌ها و... که در دوم خرداد ۱۳۷۶ ه. ش طرح و به تأیید و تصویب ملی رسید پای می‌فشارد و به‌رغم تلاش مخالفان و رقبا برای وادار کردنش به عقب‌نشینی از آن ایده‌ها، وی با درک واقع‌بینانه از مسائل و مشکلات مبتلا به جامعه (که ریشه آن را در ذهنیت و شرایط آمرانه و غیرمردم‌سالارانه تاریخ این سرزمین و قوم می‌داند) به جای سطحی‌نگری و عوام‌گرایی، سعی در اصلاح ذهنیت ناصواب تاریخی و بسط و گسترش گفتمان و نظام معانی نوینی دارد که در صورت تحقق پیدا کردن به اصلاح شرایط سیاسی - اجتماعی و فرهنگی و اقتصادی کشور کمک می‌کند.

تکرار شعارها، گفتارها و نظام معانی توسط خاتمی در انتخابات سال ۱۳۸۰ ه. ش، تنها تاکتیکی موقت به‌منظور کسب آرا نبود، بلکه حاکی از عمق باور وی به آزادی، مردم‌سالاری، نفی استبداد و خودکامگی، نفی رابطه خدایگان و بنده، تنش‌زدایی در روابط خارجی، گفت‌وگوی تمدن‌ها، صلح و... است که ریشه در خواست و مطالبات تاریخی مردم این دیار دارد. خواست و مطالباتی که انقلاب مشروطه، نهضت ملی شدن صنعت نفت و انقلاب اسلامی را رقم زد و در حرکتی آرام و اصلاح‌گرایانه در دوم خرداد ۱۳۷۶ ه. ش، نقش‌آفرینی کرد.

خاتمی در مقام رئیس جمهوری و مسئول اجرایی کشور، بر ضرورت اصلاح ساختار اقتصادی، ایجاد اشتغال و رفع بیکاری و تأمین معیشت مردم نیز تأکید خاص دارد و بدون دادن وعده‌های بی‌پشتوانه و راهکارهای مقطعی، در صدد تبیین و حل بنیادی، مسائل اقتصادی، اجتماعی و سیاسی جامعه است.

رقبای خاتمی یعنی توکلی و جاسبی، فاقد یک گفتار و نظام معانی جدید در برابر خاتمی بودند. آن‌ها با توجه به اقبال عمومی از ایده‌ها و برنامه‌های خاتمی، بعضی از مفاهیم و واژگان در نظام معانی وی را در سخنان خود به خدمت گرفتند - که البته باید قرائت آن‌ها از این واژگان را در منظومه فکری‌شان فهم کرد - و در کنار عناصر و مؤلفه‌هایی نظیر «گفتار ارزشی پرورده در جنگ» و «گفتار سازندگی»، استراتژی تبلیغاتی خود را تدوین کردند.

یکی از ویژگی‌های بارز گزاره‌های کلیدی در سخنان توکلی و جاسبی این است که آن‌ها دولت خاتمی را در اداره کشور و عرصه اجرایی ناکارآمد و ناتوان از عمل کردن شعارها و ایده‌های طرح

شده نشان دادند و با ارائه تصویری منفی از اوضاع سیاسی، اقتصادی و اجتماعی این گونه وانمود کردند که فساد، زدوبند، رانت خواری، روابط حزبی و فامیلی، قانون‌گریزی، دولت‌سالاری، آپارتاید سیاسی و... چون موربانه‌ای پایه‌های اساسی کشور و نظام را می‌خورد و برای حل مسائلی چون بیکاری، فقر، بحران اقتصادی و... اقدامی عملی از سوی دولت صورت نمی‌گیرد.

خاتمی با اذعان به وجود مشکلات اقتصادی، اجتماعی و سیاسی و تبیین علمی و ساختاری از آن‌ها، حل این مسائل را در گرو تغییر ذهنیت حاکمان، استقرار مردم‌سالاری، آزادی، جامعه مدنی و... در قالب برنامه مدون و درازمدت می‌داند. توکلی و جاسبی بدون پرداختن به ریشه‌های تاریخی و ساختاری مسائل و مشکلات عدیده اقتصادی، اجتماعی و... سعی داشتند صرفاً با یادآوری و برجسته ساختن این مشکلات و احیاناً بزرگ‌نمایی آن‌ها، دولت را در حل آن‌ها ناکارآمد و غیرجدی معرفی کنند.

۱۰- تحلیل وضعیت گذشته و موجود (دوران چهارساله اول ریاست جمهوری خاتمی) کشور و چشم‌انداز آینده در سخنان آقایان خاتمی، توکلی و جاسبی

۱۰-۱- خاتمی

* تحلیل وضعیت گذشته و موجود (دوران چهارساله اول ریاست جمهوری خاتمی)

الف: مثبت

- کم کردن اتکا به درآمدهای نفتی،
- فعال شدن سیستم بانکی در جهت سرمایه‌گذاری و تولید،
- جلوگیری از رشد بی‌رویه تورم،
- وجود آثار و نشانه‌های رونق اقتصادی،
- کاهش صدور نفت خام،
- پرداخت بدهی‌های بانک مرکزی،
- تحول در آموزش عالی و گسترش آموزش و تحقیقات،

- افزایش تعداد نشریات کشور،
- گسترش تشکل‌های غیردولتی و احزاب،
- دفاع دولت از آزادی و حقوق اساسی مردم،
- باز شدن فضای سیاسی برای طرح مطالبات،
- ایجاد فضای باز برای نقد و بررسی دولت،
- صداقت و شفافیت با مردم،
- وضعیت قابل قبول برای زنان در عرصه علمی،
- تقلیل موانع حضور زنان در جامعه.

ب: منفی

- وجود موانع فرهنگی برای رشد و ارتقای زنان،
- نارسایی سیستم آموزشی،
- معضل اشتغال،
- ساختار بیمار اقتصاد جامعه،
- بیکاری،
- تورم،
- ناامنی سرمایه‌گذاری،
- بیماری سیستم و نظام مدیریتی کشور.

* چشم‌انداز آینده

الف: مثبت

- تغییر و بهبود وضع اقتصادی جامعه،
- اصلاح ساختار اقتصادی و تقویت بنیه اقتصادی مردم،
- چشم‌انداز روشن در زمینه رشد فرهنگی، علمی و اقتصادی جوانان.

ب: منفی

- چالش اشتغال.

۱۰-۲- توکلی

* تحلیل وضعیت گذشته و موجود (دوران چهارساله اول ریاست جمهوری خاتمی)

منفی

- فساد در قراردادهای بین‌المللی،
- دور شدن از مسیر عدالت،
- تبانی زالوصفتان بخش دولتی و خصوصی و ظلم به مردم،
- خطرناک بودن وضع قراردادهای نفتی،
- سیاست‌های موجود در خدمت توسعه اشتغال نیست،
- فساد مالی و اشرافی‌گری،
- معضل اشتغال،
- وضع نامناسب اقتصادی،
- غفلت از عدالت و اقتصاد،
- بیکاری و رکود،
- فلج شدن صنایع کشور در اثر واردات بی‌رویه،
- مقررات اداری ضدصادرات،
- عدم توازن در تحکیم آزادی، عدالت و کارایی اقتصادی،
- تبعیض و فساد،
- دولت حجیم، منشأ فساد،
- عملی نشدن شعارهای داده شده در چهار سال گذشته،
- تبعیض بین دولتمردان و شهروندان،
- بی‌عدالتی‌ها و بی‌تدبیری‌های قوه مجریه،
- برخی اعتصاب‌ها در دولت، استهزا عقل و خرد است،
- عمل نکردن به شعار شایسته‌سالاری در دولت،
- عدم حساسیت دولت به فساد و زدوبندهای صاحبان قدرت سیاسی،

- غفلت دولت از بخشی از وظایف خود،
- امتیازطلبی سیاستگذاران،
- قانون‌گریزی،
- اشرافیت دولتی،
- حاکمیت فضای یأس‌آلود در جامعه به دلیل عملی‌شدن وارونه‌شعارها و شکسته شدن حریم‌های قانونی و دینی.

* چشم‌انداز آینده

- بحران اشتغال و مواجه شدن با لشکر بیکاران،
- حیف و میل اموال عمومی،
- فقر و تبعیض.

۱۰-۳- جاسبی

* تحلیل وضعیت گذشته و موجود (دوران چهارساله اول ریاست جمهوری خاتمی)

منفی

- وجود تبعیض و تقسیم دانشجویان به شهروندان درجه یک و دو توسط دولت،
- سد کنکور،
- ضعف عملکرد اقتصادی دولت،
- وجود دیوانسالاری و انحصارات دولتی در کشور،
- وجود معضلات اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی در جامعه،
- مظلوم واقع شدن دانشجویان دانشگاه آزاد،
- فساد اداری و دولت‌سالاری،
- مشکلات اقتصادی کشور،
- رکود و تعطیلی واحدهای تولیدی،

- رانت دولتی،
- بسته بودن چرخش مدیریت‌ها در کشور،
- رشد تصدی‌گری دولت،
- بی‌توجهی دولت به بخش خصوصی و دانشگاه آزاد،
- مشکل بیکاری و عدم اشتغال،
- کمبود نقدینگی،
- نبود امنیت سرمایه‌گذاری،
- ضعف در تصمیم‌گیری،
- عدم بینش جامع‌نگری در مدیریت،
- فقر،
- مدیریت ناکارآمد.

در تحلیل وضعیت گذشته و موجود [دوران چهارساله اول ریاست جمهوری خاتمی] و چشم‌انداز آینده کشور، خاتمی ضمن اشاره به اقدامات و موفقیت‌های دولت در زمینه اقتصادی، سیاسی و فرهنگی از جمله کم کردن اتکا به درآمدهای نفتی، فعال شدن سیستم بانکی در سرمایه‌گذاری و تولید، جلوگیری از رشد بی‌رویه تورم، تحول در آموزش عالی و گسترش آموزش تحقیقات، افزایش تعداد نشریات کشور، باز شدن فضای سیاسی برای طرح مطالبات، تقلیل موانع حضور زنان در جامعه و... ضمن اذعان به وجود مسائل و مشکلات عدیده در جامعه، از عملکرد چهارساله خود دفاع کرد و عزم و تلاش جدی دولت برای حل اساسی و بنیادی مسائل مبتلا به جامعه را یادآور شد.

خاتمی همچنین به نارسایی‌هایی چون مشکل اشتغال، بیکاری، تورم، نارسایی سیستم آموزشی، ناامنی سرمایه‌گذاری، بیماری نظام مدیریتی کشور و... اشاره کرد و در ترمیم چشم‌انداز آینده کشور ضمن ایجاد امیدواری‌هایی برای تغییر و بهبود وضعیت اقتصادی، اصلاح ساختار اقتصادی، ارتقا فرهنگی، علمی و اقتصادی جوانان و... یکی از مهم‌ترین چالش‌های آینده

کشور را بیکاری و بحران اشتغال خواند.

توکلی وضعیت گذشته و موجود کشور (دوران چهارساله اول ریاست جمهوری خاتمی) را منفی نشان داد و با تمرکز استراتژی تبلیغاتی خود در برجسته‌سازی و بزرگ‌نمایی مسائل و مشکلات کشور و متهم کردن مسئولان و مدیران اجرایی کشور به فساد و بی‌کفایتی و القای این شبهه که عزم جدی در دولت برای حل مشکلات و مسائل مردم وجود ندارد؛ دوران چهارساله ریاست جمهوری خاتمی را این‌گونه ترسیم کرد: فساد در قراردادهای بین‌المللی، تبانی زالوصفتان بخش دولتی و خصوصی و ظلم به مردم، فساد مالی و اشرافی‌گری، وضعیت نامناسب اقتصادی، بیکاری و رکود، مقررات اداری ضدصادرات، تبعیض و فساد، عملی نشدن شعارهای داده شده، تبعیض بین دولتمردان و شهروندان، عمل نکردن دولت به شعار شایسته‌سالاری، عدم حساسیت دولت به فساد و زدوبندهای صاحبان قدرت سیاسی، امتیازطلبی سیاستگذاران، اشرافیت دولتی و....

جاسبی نیز با طرح مسائل و مشکلات عدیده‌ای چون ضعف عملکرد اقتصادی دولت، وجود دیوان‌سالاری و انحصارات دولتی در کشور، فساد اداری و دولت‌سالاری، رکود و تعطیلی واحدهای دولتی، رانت دولتی، رشد تصدی‌گری دولت، کمبود نقدینگی، ضعف در تصمیم‌گیری، وجود تبعیض و تقسیم دانشجویان به شهروندان درجه یک و دو توسط دولت، فقر، مدیریت ناکارآمد و... وضعیت کشور در دوران چهارساله اول ریاست جمهوری خاتمی را بسیار منفی به تصویر کشید.

نتیجه این‌که، رقبای خاتمی (توکلی و جاسبی) فاقد نظام معانی و گفتار نوین در عرصه سیاست، فرهنگ، اقتصاد و... در مقابل گفتار دموکراتیک جامعه مدنی خاتمی بودند و صرفاً با بهره‌گیری و گزینش مؤلفه‌ها و عناصری از گفتار سیاسی پرورده در جنگ، گفتار سازندگی و گفتار دوم خرداد، استراتژی تبلیغاتی خود را تدوین نمودند. لذا می‌بینیم در سخنرانی‌های انتخاباتی آنان اصول‌گرایی و ارزش‌مداری، رشد و توسعه اقتصادی و سازندگی و آزادی و اصلاحات البته با کمیت‌های متفاوت در کنار هم مطرح شده است. استراتژی تبلیغاتی آنان عمدتاً بر نقد و اعتراض به دولت و مدیریت اجرایی کشور و متهم کردن آن به فساد، زدوبند، رانت‌خواری،

بی‌توجهی به مشکلات مردم و... متمرکز شده بود و با طرح فهرستی از این نقدها و اعتراض‌ها و دادن وعده‌های زیاد مبنی بر حل مسائل و مشکلات اقتصادی و اجتماعی، اصلاح نظام مدیریتی، کاهش دوره خدمت نظام وظیفه، حذف کنکور، حذف همه مظاهر تبعیض و ستم و... در صدد جلب و جذب اذهان و آرا مردم برآمدند.

پی‌نوشت

۱- آن‌چه تحت عنوان گفت‌مان‌ها (گفتارها)ی سیاسی پرورده در جنگ، سازندگی و اصلاحات و توسعه سیاسی در بخش مبانی نظری آمد برگرفته از کتاب *جادوی گفتار* به قلم دکتر محمدجواد غلامرضا کاشی است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی